

Romanit kirkossa

Opas seurakuntien
työntekijöille
ja luottamushenkilöille

kirkko ja toiminta

Romanit kirkossa

**Opas seurakuntien
työntekijöille ja
luottamushenkilöille**

Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 80
Kirkko ja toiminta

Kirkkohallitus

Helsinki 2019

ROMANIT KIRKOSSA

Opas seurakuntien työntekijöille ja luottamushenkilöille

Toinen uudistettu laitos: työryhmä Henry Hedman, Tuula Åkerlund, Ulla Siirto. Asiantuntijoina on kuultu Miriam Schwartzia ja Susanna Rajalaa Opetushallituksesta. Sami Puumala on uudistanut luvun 7.4: Elämää laitoksissa. Anca Enache on kommentoinut lukua 8: Liikkuva väestö. Ensimmäisen laitoksen ”Romanit ja kirkko”: työryhmä Sarita Friman-Korpela, Henry Hedman, Kati Jääskeläinen, Sami Puumala ja Tuula Åkerlund.

Romanit kirkossa

Opas seurakuntien työntekijöille ja luottamushenkilöille

© Kirkkohallitus

Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 80,
Kirkko ja toiminta

Suosituksset, ohjeet ja oppaat

Taitto: Grano Oy

DKIR/793/06.02/2019

ISBN 978-951-789-639-9 (nid.)

ISBN 978-951-789-640-5 (saavutettava PDF)

ISSN 2341-9393 (painettu)

ISSN 2341-9407 (verkkojulkaisu)

Grano Oy

Kuopio 2019

SISÄLLYS

ESIPUHE	6
1 ROMANIVÄESTÖN SELVIYTYMISEN HISTORIAA	7
1.1 Perustietoja	7
1.2 Suomen romanien alkutaival	7
1.3 Kirkon suhde romaneihin	8
1.4 1900-luku: käännekohtien vuosisata	8
1.5 Osallistuvaa romanipolitiikkaa	9
1.6 Ylpeytenä oma kieli	10
2 KOULUTUS JA TYÖLLISTYMINEN	11
2.1 Varhaiskasvatus ja esiopetus	11
2.2 Peruskoulusta ammattiin asti	11
2.3 Aikuiskoulutus	12
3 MITÄ LAINSÄÄDÄNNÖSTÄ VOIDAAN LUKEA	12
4 NYKYPÄIVÄN ROMANIELÄMÄÄ	14
4.1 Mitä kulttuuritavat käytännössä tarkoittavat	14
4.2 Vanhempien ihmisten kunnioitus ja häveliäisyys	15
4.3 Puhtaustavat	15
4.4 Suvun ja perheen merkitys	15
4.5 Pukeutuminen	16
4.6 Oikeuskäsitys	16
5 ROMANIT KIRKOSSA	17
5.1 Kirkon ja romanien välinen suhde	17
5.2 Yhteistyön hedelmiä	18
6 SEURAKUNTA YHDESSÄ ROMANIEEN KANSSA	19
6.1 Pari sanaa matkaan	21
6.2 Viestintä	21
6.3 Ekumeeninen yhteistyö	22
7 TAPAKULTTUURI KIRKOLLISISSA TILAISUUKSISSA	24
7.1 Kirkolliset toimitukset	24
7.2 Seurakunnan muu toiminta	26
7.3 Leirit	27
7.4 Elämää laitoksessa	28
7.5 Romanien ja kirkon yhteyden kehittäminen	30
8 LIIKKUVA VÄESTÖ	31
LIITTEET	32
LÄHTEET	38

ESIPUHE

Romanit ja kirkko -opas seurakunnan työntekijöille ja luottamushenkilöille julkaistiin vuonna 1999. Se uudistettiin vuonna 2005. Yhteiskunnassa ja kirkossa tapahtuneet muutokset ovat jälleen aiheuttaneet tarpeen oppaan uudistustyöhön. Suomen ensimmäinen romanipoliittinen ohjelma on ilmestynyt vuonna 2009 (ROMPO 1, vuosille 2009–2017). Sen yleisenä tavoitteena oli romanivähemmistön osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen elämän eri osa-alueilla. Vuonna 2018 julkaistun romanipoliittisen ohjelman (ROMPO 2, vuosille 2018–2022) päätavoitteena on tukea romanien myönteisesti jatkunutta yhteiskunnallista integraatiota sekä kielellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten oikeuksien myönteistä kehitystä. Nykyinen lainsäädäntö luo hyvän pohjan romaniväestön yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Käsillä olevan uudistetun oppaan avulla tuetaan seurakuntia kehittämään yhteyttä ja yhteistyötä romanien kanssa esimerkiksi kannustamalla romaneja osallistumaan seurakunnan toimintaan, myös sen suunnitteluun ja toteutukseen. Uudistettu opas sai nimekseen Romanit kirkossa.

Uudistettu opas pohjautuu vanhaan tekstiin, mutta sitä on uudistettu niiltä osin kuin asiat ovat muuttuneet. Oppaan sisältö on luonteeltaan yleistä taustatietoa romaneista, heidän kulttuuristaan ja tilanteestaan ennen ja nyt Suomessa, erityisesti suhteessa luterilaiseen kirkkoon. Oppaan loppuosa käsittelee romanien ja kirkon perustöiden suhdetta. Siinä nostetaan esille niitä romanikulttuuriin liittyviä seikkoja, joita seurakuntien toiminnassa on hyvä ottaa huomioon. Oppaassa esitellään niin uusia kuin vanhoja hyviksi koettuja yhteistoiminnan muotoja. Seurakunnista eri puolilta Suomea on kerätty esimerkkejä toiminnasta romanien kanssa.

Työryhmän työskentelyä on innoittanut näkemys siitä, että romaneille hengellinen toiminta on tärkeää. Tälle toiminnalle halutaan oppaan avulla löytää uusia, innostavia muotoja. Uutena näkökulmana oppaaseen on otettu mukaan niin kutsuttu liikkuva väestö, joka koostuu pääasiassa itäeurooppalaista alkuperää olevasta romaniväestöstä.

Oppaan laatineeseen työryhmään ovat kuuluneet Henry Hedman, Ulla Siirto ja Tuula Åkerlund. Lisäksi asiantuntijoina on kuultu Susanna Rajalaa ja Miriam Schwartzia Opetushallituksesta. Sami Puumala on uudistanut laitoja käsittelevän luvun.

Työryhmä kiittää oppaan toteutukseen osallistuneita.

Helsingissä 10. päivänä kesäkuuta 2019

Kirkon romaniasianneuvottelukunta

1 ROMANIVÄESTÖN SELVIYTYMISEN HISTORIAA

1.1 Perustietoja

Sana romani tulee kansainvälisen romanikielen sanasta rom, joka tarkoittaa ihmistä. Romani-nimitys vakiintui 1980-luvun lopussa kielitoimiston suosituksesta yhdellä a:lla kirjoitettuna. Aikaisemmin käytetty mustalainen-sana on sävyltään negatiivinen, ja siksi sen käyttämistä tulee välttää.

Euroopan neuvoston arvion mukaan romaniväestöä on Euroopassa 10–12 miljoonaa. Suomessa romaneja on noin 10 000. Lisäksi Ruotsissa asuu noin 3 000 Suomen romanian. Romanien tarkkaa lukumäärää on vaikea antaa, sillä Suomessa ei saa tilastoida väestöä etnisen taustan mukaan. Romanien alkuperä on pitkään ollut hämärän peitossa. Vasta 1700-luvulla kielentutkijat esittivät oletuksen, että tällöin jo eri puolelle Eurooppaa levittäytyneen romanikansan alkukoti olisi Luoteis-Intiassa Punjabin maakunnassa. Nykyään tämä käsitys on saanut eniten kannatusta, vaikka muitakin teorioita romanien alkuperästä esitetään. Eräiden arvioiden mukaan romanit olisivat lähteneet vaeltamaan Punjabin tienoilta Intiasta vuosien 900–1000 tienoilla useina ajankohtina. Tarkkaa syytä heidän lähtöönsä ei tiedetä.

1.2 Suomen romanien alkutaival

Romanien tulosta Eurooppaan on säilynyt historiallisesti luotettavia asiakirjoja. Vuodelta 1322 löytyy ensimmäisiä mainintoja romaneista Euroopassa. Romanien muuttoliike Eurooppaan määräytyi silloisten paikallisten olosuhteiden mukaan. Kautta koko länsimaisen historiansa romanit ovat kohdanneet vihamielisyyttä useimpien isäntäkansojen taholta, mikä puolestaan on nopeuttanut heidän leviämistään kaikkialle Eurooppaan. Vallitsevat yhteiskuntarakenteet suhtautuivat uusiin tulokkaisiin ennakkoluuloisesti ja vastustivat romanien juurtumista eri tavoin. Tämä aiheutti sen, että romanien mahdollisuudet tasaväkiseen yhteiseloön ja toimeentuloon olivat pienet.

Ensimmäiset kirjalliset todisteet romaniväestöstä Suomessa ovat 1500-luvulta. Suomi oli Ruotsin vallan alainen, ja romaniväestöä koskevat lait olivat samat täällä kuin Ruotsissa. Lakien sisältö koski karkotusta, sopeuttamista ja valvontaa. Hallitusvalta suhtautui kielteisesti romaneihin. Ruotsi-Suomessa romanit joutuivat saman epäluulon kohteiksi kuin muualla Euroopassa. Kun Suomesta vuonna 1809 tuli Venäjän keisarikunnan suuriruhtinaskunta, erityislakien painopisteinä olivat romaniväestön sopeuttaminen ja valvonta. Valtiovalta otti huostaan irtolaiset ja kiertolaiset. Naiset määrättiin Turun kehruuhuoneisiin ja miehet Viaporin työlaitokseen. Näin romaneista saatiin myös taloudellista hyötyä, mutta mahdollisuuksia normaaliin palkkatyöhön ei ollut. Vuonna 1863 romaneihin alettiin soveltaa yleistä irtolaislakia, mutta vankilalta ja kehruuhuoneilta se ei heitä pelastanut, sillä laki vaati, että heidän oli pystyttävä osoittamaan, että he nauttivat ”laillista suojaa”. Määräaika suojelutodistuksen hankkimiseen oli liian lyhyt, ja niin romaneja siirrettiin Viaporista Hämeenlinnan ojennuslaitoksiin.

1.3 Kirkon suhde romaneihin

Katolisen kirkon suhtautuminen romaneihin 1500–1800 -lukujen Euroopassa mukaili valtiovaltaa. Kirkko noudatti hallitsijoiden ja viranomaisten syrjivää ja karkottavaa asennetta romaneja kohtaan.

Luterilainen kirkko syyllistyi samaan syrjintään kuin katolinen kirkko. Ruotsi-Suomessa kuningas Juhana III määräsi vuonna 1576 kaikki Norlannin läänissä tavatut romanit karkotettavaksi valtakunnasta. Valtakuntaa muokattiin yhdeksi kokonaisuudeksi. Kaikkialla oli säädetty voimaan sama uskonto, samat elintavat ja sama kieli. Näistä asioista johtuen Linköpingin kirkolliskokouksessa vuonna 1594 päätettiin, että romaniväestöltä kielletään kirkolliset palvelut: vainajia ei saanut haudata siunattuun maahan, lapsia ei kastettu, avioliittoon ei vihitty, jopa sairaanhoito kiellettiin. Jos kirkkoherra antoi yösijan romaneille, hänet erotettiin välittömästi virasta. Vuoden 1637 niin sanotussa hirttolaisissa romanit määrättiin joko karkotettavaksi maasta tai hirtettäväksi tai sulautettavaksi keinoista välittämättä muuhun yhteiskuntaan.

Vielä 1800-luvulla kirkko näki romanit omasta näkökulmastaan ongelmana. ”Romaniongelmaa” käsiteltiin kuusilla valtiopäivillä, joiden tuloksena kirkko päätti lopulta auttaa romaneja erilaisilla laajoilla toimenpiteillä. Romaneja koskevasta erillisestä lainsäädännöstä luovuttiin, jolloin juopa irtolaisten ja romanien välillä tasaantui. Kirkonmiehiä kehoitettiin kasteopetuksen kautta tekemään romaneista yhteiskuntakelpoisia.

1.4 1900-luku: käännekohtien vuosisata

Suomen itsenäistyessä vuonna 1917 romanit saivat täysivaltaisen kansalaisuuden – tosin vain periaatteessa. Käytännössä ihmisten eriarvoisuus jatkui. Toinen maailmansota mullisti romanien elämää. Romanit kokivat historiansa synkimmän ajanjakson. Kolmannen valtakunnan rotuopin seurauksena romanit jakoivat juutalaisten kohtalon. Romaneja murhattiin eri arvioiden mukaan 600 000–2 000 000 kaasukammioissa, keskistysleireillä ja lääketieteellisissä kokeissa. Suomi ei luovuttanut romaneja keskistysleireihin, vaikka Saksan tiedetään esittäneen tämän suuntaisia vaatimuksia. Romanien osallistuminen Suomen sotiin vuosina 1939–1945 on vahvistanut romanien ja pääväestön kansallista yhteenkuuluvuutta.

Romanikysymystä käsiteltiin itsenäisen Suomen valtiopäivillä ensimmäistä kertaa vuonna 1943. Valtiovallalta vaadittiin toimia, joilla romaneista kasvatettaisiin ”hyviä ja paikoillaan asuvia kansalaisia”. Suomi kansallisvaltiona pyrittiin rakentamaan yhden kansan ja yhden kulttuurin idean mukaan. Romanit jäivät yhteiskunnan marginaaliin. Romanien vaikutus kulttuurin kehittämiseen ja oman kulttuurisen identiteetin suojelemiseen jäi toteutumatta. Romanikysymystä pyrittiin hoitamaan köyhäinhoidon ja kriminaalihuollon lähtökohdista. Siten romanit leimattiin julkisessa keskustelussa ongelmalliseksi alakulttuuriksi. Romaniväestön pyrittiin integroimaan yhteiskuntaan köyhyyttä, poikkeavuutta ja rikollisuutta säätelevien instituutioiden kautta, kuten irtolaislain ja pakkotyöleirien kautta. Romaniväestöön kuuluvan henkilön oli vaikea täyttää yhteiskuntakelpoisuuden kriteeriä ilman jonkinasteista luopumista omasta

kansallisesta identiteetistä. Oman kulttuurin kehittämiseksi ja vaalimiseksi ei ollut kovin suopeita edellytyksiä, sillä vielä 1960-luvulla romaneja asui talvisinkin teltoissa, lauta-, pahvi- ja havumajoissa tai jopa maakuopissa.

1970-luvulla vähemmistöpolitiikka Suomessa muuttui myönteisemmäksi. Valtion erityismääräraha romanien asuttamiseksi oli merkittävä edistys romanien elinolosuhteiden parantamisessa. Kunnat joutuivat ottamaan vastuuta romaniperheiden asumisen ratkaisemisessa ja luomaan edellytyksiä romanilasten koulunkäyntiin. Vuosina 1975–1981 toteutettiin niin sanottu mustalaislaina eli erityisasuntolain, jota kunnat ja romanit saivat hakea asunnon järjestämiseksi. Asunto-olosuhteiden lisäksi 1980–1990 -luvuilla tehtiin uusia avauksia koulutuksen, sosiaalisten kysymysten ja kulttuurin alueella. Samalla tapahtui romaniväestön uutta yhteiskunnallista heräämistä sekä oman kielen ja kulttuurin kehittämistä. Viime vuosikymmenen vähemmistöpolitiikan huipentumana voidaan pitää vuoden 1995 perusoikeusuudistusta, jossa suhtauduttiin myönteisesti vähemmistökieleen ja -kulttuuriin. Uudistus vaikutti muuhun lainsäädäntöön ja lopulta uuteen perustuslakiin vuonna 2000.

1.5 Osallistuvaa romanipolitiikkaa

Nykyisin Suomen romanipolitiikan periaatteena on romaniväestön omien odotusten ja tarpeiden huomioiminen romaneja koskeissa asioissa. Tavoitteena on lisätä romanien osallistumista paitsi heitä itseään koskeviin asioihin myös muuhun yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. On tärkeää oivaltaa, että romanit ovat osa yhteiskuntaa.

Romanien asema on viime vuosina parantunut viranomaisten ja romanien yhteisten ponnistusten ansiosta. Pääväestö ymmärtää ja tuntee romanikulttuuria paremmin, ja myös romanit ovat olleet avoimempia kertomaan itsestään ja kulttuuristaan. Myönteistä suhtautumista ovat lisänneet romanijärjestöjen aktiivinen toiminta, eri neuvottelukuntien ponnistelut sekä erilaiset seminaarit ja tiedotustilaisuudet. Myös median tapa käsitellä ja esitellä romaniasioita on tärkeä osa etnisten suhteiden muodostumisesta.

Romanit ovat olleet mukana yhteiskunnallisessa päätöksenteossa erityisesti romaniasiaihin neuvottelukunnan työn ansiosta. Neuvottelukuntamallista on tullut eräänlainen suomalainen vientituote vähemmistöjen ja pääväestön intressien yhteensovittamisessa. Valtakunnallisen romaniasiaihin neuvottelukunnan tehtävänä on ollut jo vuodesta 1956 toimia viranomaisten ja romanien välisenä yhteistyö- ja asiantuntijaelimenä. Sitten on perustettu myös alueellisia romaniasiaihin neuvottelukuntia ja paikallisia romanityöryhmiä. Kansainvälisellä tasolla samaa periaatetta toteuttaa Euroopan neuvoston yhteyteen perustettu Euroopan romanien ja kiertävien foorumi, joka syntyi Suomen aloitteesta. Myös Kirkkohallituksessa toimiva romaniasianneuvottelukunta nojaa samaan yhteistyön periaatteeseen.

Romanit eivät ole perinteisesti olleet poliittisesti aktiivisia. Ryhmän pieni koko ja alueellinen hajanaisuus ovat heikentäneet sen poliittista vaikutusvaltaa. Toisaalta erilaisten hallinnollisten rakenteiden kautta on ollut helpompaa ja tehokkaampaa tuoda esille romanien oma ääni. Viime vuosina romaneja on asetunut ehdolle vaaleissa, ja ainakin kunnallisvaaleissa heitä on tullut valituksi kotikuntiansa valtuustoihin ja lautakuntiin.

Romanijärjestöt ovat tehneet omaa tärkeää työtään erityisesti sosiaalisessa työssä, yhdyshenkilöverkoston kehittämässä sekä hengellisessä toiminnassa. Järjestöillä on myös omia lehtiä, joissa kerrotaan romaniväestön ajankohtaisista asioista. Lehdillä on merkittävä tehtävä kertoa esimerkiksi ammattiin valmistuneista ja muista myönteisistä uutisista ja vahvistaa näin kuvaa romaneista aktiivisina yhteiskunnan jäseninä. Suurimmista järjestöistä löytyy lista tämän julkaisun lopusta. Lisäksi on olemassa monia paikallisia yhdistyksiä.

Pääväestö tuntee romanit etupäässä heidän panoksestaan kulttuurielämään muun muassa laulajina ja esiintyvinä taiteilijoina. Vähemmälle huomiolle on jäänyt, että romanit ovat usein myös aktiivisia seurakuntalaisia varsinkin vapaissa suunnissa. Seurakunnissa aktiivisesti toimineet romanit ovat olleet merkittäviä sillanrakentajia myös muuhun yhteiskuntaan päin.

1.6 Ylpeytenä oma kieli

Romanikieli kuuluu indoeurooppalaisen kieliperheen indoarjalaiseen kielikuntaan. Se on sukua hindille, urdulle ja marathanille sekä sanskritille. Romanikieli on ainut Intian ulkopuolella puhuttu intialainen kieli. Romanikieli on kansainvälinen, sillä sitä puhutaan eri puolella maailmaa arviolta 40-miljoonaisen romaniväestön keskuudessa.

Suomessa puhuttava romanikieli kuuluu niin sanottuihin pohjoisiin murteisiin. Se on sukua Pohjois-Venäjän, Puolan, Baltian ja Walesin romanimurteille. Suomen romanikieli, kaalo, on joidenkin tutkijoiden mukaan säilynyt paremmin kuin muissa Pohjoismaissa.

Romanikielen taito on huolestuttavasti heikentynyt. Vasta 1980-luvulla oivallettiin, että kielen hyväksi on tehtävä jotain. Ensinnäkin pyrittiin lailla turvaamaan romanikielen asema. Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa romaniväestö sai laillisen oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan: ”Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan...” (perustuslain 17 §:n 3 mom.). Uudistus toi muutoksia muun muassa silloiseen päivähoitoasetukseen sekä koululakiin. Perusopetuslain (628/1998) mukaan lapset voivat opiskella romanikieltä äidinkielenään. Samansisältöinen säännös esiintyy myös lukiolaissa. Romanikielen asemaa paransi merkittävästi Kotimaisten kielten tutkimuskeskusta koskevan lain uudistaminen vuonna 1997. Tuolloisessa lakiuudistuksessa laitoksen tehtäviin tuli myös romanikielen tutkimus, kehittäminen ja huolto. Samalla perustettiin romanikielen kielilautakunta. Vuonna 2003 vakinaistettiin kaksi romanikielen tutkijan tointa. Nykyisin romanikielen ja -kulttuurin opetus ja tutkimus ovat Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan yhteydessä.

Edistysaskelleista huolimatta romaninkieltä hyvin puhuvien määrä on laskenut siten, että siitä on tullut niin kutsuttu elvytettävä kieli. Työtä romanikielen elvyttämiseksi on edelleen tehtävä. Kielikysymys on samanaikaisesti identiteettikysymys. Jos kieli katoaa, katoaa samalla jotain oleellista romaniväestön identiteetistä.

Seurakunnat mukaan romanikielen elvytystyöhön

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen alaisuudessa toimiva romanikielen lautakunta kantaa huolta romanikielen säilymisestä. Se suunnitteli ja toteutti yhdessä romanijärjestön kanssa romanikielen elvytysprojektin. Projektin eräänä tavoitteena oli järjestää eri puolella Suomea romanikielen kerhoja, kielipesiä, jotka kokosivat eri ikäiset romanit yhteen kielen ympärille. Projektin rahoitus on päättynyt. Seurakunnat voisivat tukea romanikielen elvytystyötä ja säilymistä antamalla tilan, jossa romanit voisivat kokoontua säännöllisesti, esimerkiksi parin viikon välein. Romanikielelle käännetyn materiaalin avulla voitaisiin seurakunnassa käsitellä myös Raamattuun ja uskoon liittyviä kysymyksiä.

2 KOULUTUS JA TYÖLLISTYMINEN

Koulutuksesta ja työllistymisestä huolehtiminen on merkittävin ja tehokkain keino edistää tasa-arvoa ja ehkäistä syrjäytymistä. Käytännössä romanien kouluttautuminen on ollut erittäin vaikeaa, vaikka romaneilla Suomen kansalaisina olisi ollut tähän mahdollisuus. Suomalainen koulu perustui pitkään pääväestön arvoille eikä kyennyt huomioimaan toisenlaisia kulttuurisia ajatusmalleja. Sekä romanien oma suhtautuminen koulutukseen että koulujärjestelmän kyky huomioida erilaisia kulttuurisia taustoja ovat viime vuosina muuttuneet.

2.1 Varhaiskasvatus ja esiopetus

Romanikulttuurissa lasten hoitaminen kotona on aikaisemmin ollut kunnia-asia. Lapsi kasvaa ympärillä olevaan kulttuuriin, tapoihin ja perinteisiin. Lasten varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tarjotaan valmiudet alkavaan koulunkäyntiin. Lapset, jotka osallistuvat kodin ulkopuoliseen varhaiskasvatukseen, ovatkin paremmassa asemassa kouluun siirryttäessä. Romanilasten vanhemmat ovat viestineet ymmärtävänsä hyvin esiopetuksen tarpeellisuuden. Valtaosa romanilapsista osallistuu nykyään esiopetukseen. On kuitenkin viitteitä siitä, että lasten osallistuminen esiopetukseen ei aina ole kovin säännöllistä. Seurakuntien työntekijöiden on hyvä korostaa romanivanhemmille varhaiskasvatuksen merkitystä sekä tiedottaa seurakuntien ja muiden toimijoiden lapsille tarjoamasta varhaiskasvatuksesta.

2.2 Peruskoulusta ammattiin asti

Opetushallituksen vuosina 2011 ja 2015 julkaisemista selvityksistä ilmenee, että romanien osallistuminen koulutusjärjestelmään on kasvanut merkittävästi. Selvitykseen osallistuneiden rehtoreiden mukaan noin viidesosalla oppivelvollisuusikäisistä romaneista koulumenestys on heikkoa tai he ovat syrjäytyneet koulutusjärjestelmästä. Tämä on huolestuttavaa. Lisäksi huolenaiheina ovat romanioppilaiden poissaolot ja koulunvaihdot. Monet koulunsa keskeyttäneet ovat kuitenkin aikuisiällä ilmaisseet halunsa suorittaa keskeytyneet opinnot loppuun. Erityistä parannusta koulumenestyksessä ja

koulunkäyntiin sitoutumisessa on paikkakunnilla, joissa on romanitaustainen työn-tekijä. Myös kodin ja koulun välinen yhteistyö on parantunut edellisen selvityksen jälkeen. Rehtorien arvion mukaan yhteistyö sujuu valtaosin hyvin. Myös romanihuoltajat arvostavat tätä yhteistyötä. Opetushallituksen selvitys (2011) kuvailee kehitystä jopa eräänlaiseksi läpimurroksi romanien koulunkäynnin historiassa. Yhteistyö auttaa lisäksi puuttumaan koulunkäyntiin liittyviin haasteisiin.

Monet romanit perustavat perheen varhain. Siksi jatko-opiskelut saattavat jäädä monilta nuorilta suorittamatta heti peruskoulun päätyttyä. Valtaosa romanioppilaista suorittaa peruskoulun, ja yhä useampi jatkaa ammatillisiin opintoihin. Heidän määränsä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Lukioon sen sijaan hakeudutaan hälyttävän vähän. Uraohjauksella onkin tärkeä rooli romanien koulutuspolkujen tukemisessa. Romaneja opiskelee nykyään jokseenkin kaikilla ammatillisilla koulutusaloilla. Suosituimpia ovat niin sanotut suuret koulutusalat, kuten tekniikan ja liikenteen -alat, humanistinen ja kasvatusala sekä matkailu-, ravitsemus- ja talousala. Jatkokoulutukseen hakeutuneiden nuorten tukeminen on tärkeää, sillä he toimivat kannustavina esimerkkeinä omassa ympäristössään. Seurakunta voi osaltaan tukea nuoria sekä perheitä koulutuksen hankkimisessa ammattiin asti, esimerkiksi tukemalla vähävaraisten romaniperheiden lapsia ja nuoria koulutarvikkeiden hankinnassa.

2.3 Aikuiskoulutus

Nykyään aikuisikäisilläkin on erinomaiset mahdollisuudet hankkia tutkinto tai kouluttautua uuteen ammattiin. Monet aikuiset romanit ovat viime vuosina innostuneet kouluttautumaan. Lisäksi erilaiset erityishaut ovat tukeneet romanien mahdollisuutta hakeutua koulutukseen. Diakoniaopistot, ammattikorkeakoulut ja muut aikuiskoulutusta järjestävät oppilaitokset ovat panostaneet omassa oppilasmarkkinoinnissaan romanien mukaan saamiseen. Myös erilaiset projektimahdollisuudet ovat antaneet lisätukea romanien koulutusvalmiuksiin. Tietoa voi kysyä lisää paikallisilta oppilaitoksilta ja TE-toimistoilta.

Vaikka romanien kouluttautuminen on ottanut huimia askeleita eteenpäin, työllistymisessä he törmäävät edelleen ennakkoluuloihin. Diakonia-ammattikorkeakoulun romanihankkeissa toteutettiin vuonna 2018 Työnimi-kampanja, jossa tunnetut julkisuuden henkilöt hakivat työpaikkoja omilla CV:llään, mutta romaninimillä. Kampanja osoitti, miten vaikea romanin on edelleen päästä työhaastatteluun, vaikka monilla työpaikoilla ja eri ammattialoilla on jo kokemusta romaneista hyvinä työtovereina. Tämä on alue, jossa seurakunnat voivat tehdä asennekasvatustyötä erilaisten työnantajien suuntaan sekä työllistämällä itse romanitaustaisia henkilöitä.

3 MITÄ LAINSÄÄDÄNNÖSTÄ VOIDAAN LUKEA

Suomen romaneja koskevat samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muitakin Suomen kansalaisia. Romaneille on kuitenkin perustuslailla tunnustettu vähemmistöasema. Romanit muodostavat kansainvälisessä oikeudessa tarkoitetun kansallisen perinteisen vähemmistön, jolla on oma kielensä ja kulttuurinsa. Lainsäätäjä on halunnut turvata

yhältä kansalaisten yhdenvertaisuuden ja toisaalta romanien mahdollisuuden oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen.

Suomi on sitoutunut syrjinnän kieltäviin ja yhdenvertaisuutta edistäviin kansainvälisiin sopimuksiin. Yhdenvertaisuuden edistämässä pisimmälle menee vuonna 2014 uudistunut laki yhdenvertaisuudesta. Laissa velvoitetaan viranomaisia edistämään yhdenvertaisuutta kaikessa toiminnassaan. Lisäksi laki edellyttää viranomaisia laatimaan yhdenvertaisuussuunnitelman edistämään lain tavoitteen toteutumista. Yhdenvertaisuussuunnitelma voi edistää esimerkiksi palvelujen tasaista saatavuutta. Yhdenvertaisuuslain toinen merkittävä tekijä on mahdollisuus niin sanottuun positiiviseen erityiskohteluun. Kaikki eriarvoinen kohtelu ei ole syrjintää, jos sille on esimerkiksi alkuperän, iän tai sosiaalisen aseman vuoksi erityistä tarvetta. Yhdenvertaisuuslakia ei sovelleta uskonnolliseen toimintaan, mutta kirkkoa työnantajana se velvoittaa. Lisäksi se antaa hyvän pohjan luoda kirkossa monikulttuurisia ja yhdenvertaisuuteen perustuvia toimintoja ja saada mukaan uusia aktiivisia seurakuntalaisia.

Romanien näkökulmasta lainsäädännön painopisteen muuttumista perusoikeus- ja ihmisoikeuslähtökohtaiseksi voidaan pitää myönteisenä kehityksenä. Vaikka syrjintää edelleen esiintyy, on sen kieltö yksiselitteinen ja valtio on antanut selvän viestin syrjinnän sopimattomuudesta. Yhtä tärkeää kuin syrjinnän kieltävä laki, on lainsäädäntö, joka tukee romanien oman kielen ja kulttuurin kehittymistä ja ylläpitämistä. Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan romaneilla on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Käytännössä oikeus tarkoittaa sitä, että kouluissa voidaan opettaa romanikieltä, kun on vähintään kaksi romanioppilasta ja sitä voidaan kuunnella esimerkiksi viikoittaisissa radiouutisissa. Tämä luo myös hyvän perustelun romanikielisille Raamatunkäännöksille ja sekä romani- että suomenkielisille jumalanpalveluksille. Oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltä ja kulttuuria tarkoittaa myös sitä, että esimerkiksi romaninlaiselta ei ilman perusteltua syytä evätä työpaikkaa hänen pitämänsä perinteisen asun vuoksi. Lauseke tulee nähdä myönteisenä mahdollisuutena kulttuurin ja kielen toteuttamiseen, joka johtaa moniarvoiseen yhteiskuntaan ja uusien luoviin toimintamalleihin.

Suomi raportoi säännöllisesti YK:lle ja muille kansainvälisille sopimusvalvontaelimille sopimusten toimeenpanosta. Suomi on saanut kiitosta kansainvälisestä aktiivisuudesta romaniasioiden edistämisestä ja muun muassa neuvottelukuntarakenteesta. Usein kuitenkin edelleen todetaan, että romanien tosiasiallinen asema suomalaisessa yhteiskunnassa ei ole tasa-arvoinen ja tilanne tulee korjata. Kirkkohallitus on saanut Euroopan neuvostolta myönteisen maininnan romanikielisten jumalanpalveluksien järjestämisestä sekä Uuden testamentin osien kääntämisestä romanikielelle.

Lainsäädäntöä ja kansainvälisiä sopimusvelvoitteita ei pidä nähdä vaikeasti toteuttavina erityisvaatimuksina. Niiden tehtävänä on avata mahdollisuudet yhteiskunnalle, jonka toimintaan kaikilla on mahdollisuus osallistua tasa-arvoisesti. Romanien sosioekonominen, koulutuksellinen ja muu asema vaatii vielä erityistoimenpiteitä, mutta samaan aikaan romaneilla on tarjota jotain omasta itsestään ja kulttuuristaan.

4 NYKYPÄIVÄN ROMANIELÄMÄÄ

Romaneilla on perustuslaillinen oikeus omaan kulttuuriinsa. Romanien tapakulttuuri elääkin hyvin vahvana ja siirtyy luontevasti vanhemmilta lapsille. Kulttuurin katoamisesta ei Suomessa ole pelkoa. Sen sijaan tarvitaan tietoa ja osaamista siinä, miten kulttuuriset piirteet voidaan ottaa huomioon julkisessa toiminnassa. On tärkeää, että muutkin kuin romanit saavat tietoa ja pystyvät tutustumaan romanikulttuuriin yhtenä suomalaisen kulttuurin muotona. Romaneilla on paljon annettavaa valtakulttuurille, esimerkiksi romanien perhe- ja sukukeskeisyys ovat hyviä arvoja välitettäväksi yhteiskunnassamme.

Romanikulttuurin erityisyyden ohella on hyvä tiedostaa, että suomalaiset tavat ja perinteet elävät romanikulttuurin kanssa rinnakkain. Monet kansallisesti suomalaiset tavat ovat yhteisiä. Juhla- ja kirkkopyhiä vietetään samalla tavalla, omaisten haudoilla vieraileminen on tärkeää, sauna on erottamaton osa romanienkin arkea, ja romanikoodeissa arvostetaan perinteistä suomalaista kotiruokaa. Tietokone ja internet kuuluvat lähes joka kodin vakiovarusteisiin. Tässä vain muutamia esimerkkejä siitä, että vähemmistöryhmien ja pääväestön välillä on enemmän yhdistäviä kuin erottelevia tekijöitä.

Suomen romanien tapakulttuuri on hyvin vahvaa. Meillä noudatettava tapakulttuuri on osin itämaista, osin vanhaa talonpoikauskulttuuria. Jotkut tavoista voidaan lukea jopa Vanhasta testamentista. Myös vanha suomalainen maaseutukulttuuri vaikuttaa yhä tapakulttuuriin. Kulttuuri kuitenkin rakentuu uudelleen joka päivä. Vanhoja tapoja jää pois toisten säilyessä ja uusien tullessa tilalle. Käytännön tarpeet sanelevat kulttuurin muokkautumista, vaikka niistä on havaittavissa myös puhtaasti arvoista ja perinteestä nousevia piirteitä. Kulttuuria ei voida ajallisesti tai paikallisesti vangita eikä voida sanoa, mikä on oikeaa romanikulttuuria ja miten ihmiset toimivat ja käyttäytyvät. Romanien ihmiskäsityksen mukaista on arvostaa hyviä käytöstapoja sekä kykyä tulla toimeen kaikenlaisten ihmisten kanssa.

4.1 Mitä kulttuuritavat käytännössä tarkoittavat

Tapakulttuuria noudatetaan ensisijaisesti romanien sisäisessä yhteisössä, eikä siihen kuulumattomilta edellytetä kulttuurikoodin tuntemusta ja noudattamista. Perustiedot romanien elämään vaikuttavista asioista on sen sijaan hyvä tietää oltaessa kanssakäymisessä romanien kanssa. Kulttuurista ei kuitenkaan ole olemassa ohjekirjaa, jonka mukaan kaikki poikkeuksetta käyttäytyisivät. Suomessakin tavat vaihtelevat alueittain ja jopa perhekunnittain. Kun seurakunnan työntekijä vieraillee romanikodissa, ainakin kaksi asiaa vie pitkälle: käsien peseminen ennen kahvi- tai ruokapöytään istumista sekä säädyllyinen pukeutuminen ovat osoitus hienotunteisuudesta romanikotia kohtaan.

Romanikulttuurilla on vahva sija jokaisessa päivässä. Se on mukana jokaisessa kahvipöydän kattamisessa, pyykkipäivässä tai tuttavaperheen vierailussa. Monet tavoista pohjautuvat vanhempien kunnioittamiseen ja häveliäisyyteen.

4.2 Vanhempien ihmisten kunnioitus ja häveliäisyys

Leimaa antava piirre romanien käyttäytymistavoissa on vanhojen ja nuorten suhde. Suuri osa romanien perinnäistavoista liittyy vanhempien ihmisten kunnioittamiseen. Heidän mielipiteitään arvostetaan. Arvostusta ei herätä ainoastaan vanhuus sinänsä, vaan korkeaan ikään liitetty elämäkokemus, viisaus ja perimätiedon hallitseminen. Vanhemmat ovat romaniyhteisön auktoriteetteja, joiden näkemystä ei sovi kyseenalaistaa.

Romanikotiin mentäessä on hyvä teitillä vanhempia ihmisiä. Säädyllinen pukeutuminen on hienotunteista, vaikka vierailisi nuorempien romanien kodissa. Suvun vanhuksia saattaa tulla kylään, jolloin vieraiden pukeutuminen voi asettaa nuoremmat noloon tilanteeseen. Nuoret eivät esiinny vähissä vaatteissa vanhempien romanien läsnä ollessa. He eivät kiroile eivätkä käyttäydy tai puhu muutenkaan sopimattomasti vanhempien romanien seurassa. Eri ikäpolveen kuuluvat romanit eivät myöskään puhu keskenään intiimiasioista. Samantapaisia häveliäisyyteen liittyviä tapoja on kuulunut aikaisemmin myös suomalaisen kulttuuriin.

Perheen tytär oli kasvanut teini-ikään ja tarvittiin alusvaatteita ja luottamuksellista keskustelua naiseksi kasvamisesta ja kehittymisestä ja seurustelusuhteista. Tyttären äiti pyysi diakoniatyöntekijää auttamaan asiassa. Nuori neito tapasi muutamia kertoja diakoniatyöntekijän edellä mainituissa asioissa. Keskusteltiin ja etsittiin yhdessä todellista tietoa. Diakonian avustusvarastosta etsittiin alusvaatteita, jotka suljetussa kassissa vietiin nuorelle. Ja tämän asian lopuksi käytiin yhdessä nuoren kanssa tutustumassa hygieniatuotteisiin ja niitä vähän hankittiinkin. (Saarijärven seurakunta/Tarja Salminen)

4.3 Puhtaustavat

Romaneilla on ollut aikaisemmin paljon tarkkoja puhtauteen liittyviä tapoja. Kiertävää elämää viettäessään heidän on ollut pakko pyrkiä huolehtimaan puhtaudesta niin hyvin kuin mahdollista. Puhtaustavat ilmenevät suhtautumisena ruokaan ja astioihin. Niitä ei koskaan laiteta lattialle tai paikkoihin, joissa istutaan tai kävellään. Pöytärievulla ei pyyhitä tuolia tai lattiaa eikä keittiön astiapyyhkeitä ja pöytäliinoja pestä muiden pyykkien seassa vaan ne pestään keittiön lavuaarissa tai niille varatussa vadissa. Puhtaustavat opitaan varsin nuorina. Esimerkiksi, jos kerhossa oleva romanilapsi kieltäytyy syömästä lattialle tippuneesta eväslaukusta, ei hän kiukuttele. Hän on vain sisäistänyt, että mitään lattialla edes välillisesti ollutta ei panna suuhun. Vaatteidenkin pesussa on omat tapansa. Esimerkiksi lasten ja vanhusten vaatteet sekä alusvaatteet pestään erillään muusta pyykistä. Myös henkilökohtaisesta puhtaudesta huolehditaan tarkasti muun muassa pesemällä usein kädet.

4.4 Suvun ja perheen merkitys

Romaniyhteisössä sosiaalinen yhteenkuuluvuus ja kollektiivinen vastuu perheestä, suvusta ja ystävistä ovat tärkeämpiä kuin muut velvoitteet. Jos sukulainen on joutunut

elämässään ahdinkoon, häntä pyritään auttamaan ja tukemaan. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi taloudelliset vaikeudet, avioero, sairaus tai kuolema. Valitettavasti toisesta huolehtiminen ei ole enää romanikulttuurissakaan samanlainen itsestäänselvyys kuin aikaisemmin. Seurakunnan työntekijät voivat saada asiakkaakseen romanin, jolla on ongelmia, mutta ei perinteistä tukiverkkoa. Ongelmat voivat olla myös sellaisia, että henkilö ei koe luontevaksi käsitellä niitä perinteisesti ryhmän sisällä. Ongelmana voi olla myös yksinäisyys. Ydinperhe on vallitseva perhemalli myös romanien keskuudessa, ja romanivanhukset voivat tuntea itsensä yksinäisiksi, jos lapset asuvat kaukana.

Romaniperheessä miehen ja naiset roolit ovat melko perinteisiä. Kummallakin on tärkeä rooli ja merkitys perheen hyvinvoinnin kannalta. Lastenkasvatus on ensisijaisesti kodin tehtävä, mutta romanikulttuurissa perhekäsitys ja vastuu lastenkasvatuksesta on laajempi. Kasvatukseen osallistuu koko suku. Romanilapsi joutuu usein jo muutamana vuoden ikäisenä kohtaamaan ihmisten kielteisiä asenteita. Romanivanhemmat pyrkivät kasvattamaan lapsensa juuriltaan vahvoiksi, jotta he pystyvät selviytymään syntyperästään aiheutuvista vaikeuksista.

4.5 Pukeutuminen

Romanipuku on yksi tärkeimmistä romani-identiteetin vahvistajista. Yleensä nuoret saavat itse valita, pukeutuvatko he romanipukuun vai eivät. Suurin osa romaninaisista alkaa 16–20 vuoden ikäisenä käyttää perinteistä asua. Sen jälkeen ei enää ole soveliasta näyttäytyä vanhempien romanien aikana ilman romanipukua. Romaninaisen asu on siis arkipäivän asu, joka ei estä koulutukseen tai työelämään osallistumista. Jos romanityttö päättää olla pukeutumatta romanasuun, hänen odotetaan silti pukeutuvan säädyllisesti. Suomen romaninaisten kansallisasu on ainutlaatuinen; vastaavaan pukeutumiseen ei törmätä muualla maailmassa. Vielä 1900-luvun alussa pääväestön ja romanien pukeutuminen ei paljoakaan eronnut toisistaan.

Romanimiehilläkin on oma pukeutumistyylinsä, joka ei ole kuitenkaan naisten kansallisasun tapaan yhtä helposti huomattavissa. Miehet pukeutuvat tavallisesti tummiin housuihin, paitaan ja villatakkiin tai pusakkaan. Juhla-asuna tavallinen tummapuku on tullut perinteisen pussihousupuvun tilalle. Vanhemmat romanimiehet pukeutuvat pussihousuihin ja pitkävartisiin nahkasaappaisiin lähinnä romanien yhteisissä kokoontumisissa.

4.6 Oikeuskäsitys

Jokaisessa yhteisössä vallitsee tietty oikeusnormisto, joka on rakentunut yhteisön sisäisen näkemyksen mukaan. Myös romaneille on kehittynyt omia oikeus- ja moraalinormeja. Yhteisön piirissä tapahtuvia väärinkäytöksiä käsitellään romaniyhteisön sisällä, ja syyllinen saa yhteisön päättämän rangaistuksen, joka on yleensä moraalinen, tietynlainen maineen menetyks. Tämä voi jonkun mielestä olla mitätön rangaistus, mutta todellisuudessa sen teho on suuri. Romaniyhteisössä toisen romanin kunnioituksen merkitys on korostunut. Kunnioituksen rikkominen saattaa vaikuttaa myös lähiomaisen maineeseen. Seuraamuksen kollektiivisen luonteen vuoksi myös omaiset

ovat velvoitettuja ottamaan vastuuta läheisestään ja hänen teoistaan. Perinteisesti romanien keskuudessa on toiminut väistämis- ja välttämismekanismi: jos toiselle on aiheutettu vakavaa vahinkoa, ovat syyllinen ja hänen lähiomaisensa pyrkineet kaikin keinoin välttämään vahingon kärsineitä.

5 ROMANIT KIRKOSSA

Romanit ovat yleensä omaksuneet asuinmaansa pääuskonnon. Suomen romaneista moni kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Käytännössä romanien hengellinen osallistuminen painottuu vapaisiin suuntiin. Romanit ovat uskonnollisia. Seurakuntiin, niiden työntekijöihin ja toimintaan suhtaudutaan lähtökohtaisesti myönteisesti. Siksi romanien osallistumisen lisääminen myös luterilaisen kirkon seurakuntaelämään on myönteinen mahdollisuus. Joissakin luterilaisissa seurakunnissa on kuitenkin havaittu, että romanien määrä heille tarkoitetuissa kutsutilaisuuksissa on vähentynyt.

5.1 Kirkon ja romanien välinen suhde

Luterilainen kirkko on kohdellut romaneja historian saatossa erittäin syrjivästi (ks. Luku 1). Kirkko alkoi kantaa vastuuta romaneista vasta 1900-luvulla. Ensimmäisenä yhteistyö romaniväestön kanssa tapahtui Mustalaislähetysten, nykyisen Romano Mission kautta.

Romano Missio tienraivaajana

Romano Missiolla (entinen Mustalaislähetys) on ollut merkittävä rooli seurakuntien romanityön tukemisessa. Mustalaislähetys perustettiin vuonna 1906 vastaamaan romanien hengelliseen ja aineelliseen hätään. Mustalaislähetys piti romaneille eri puolilla Suomea markkinakokouksia ja mustalaislähetyspäiviä. Matkoillaan työntekijät tutustuivat perusteellisesti romanien elämään ja tapoihin. Vireällä toiminnallaan Mustalaislähetys muistutti valtion ja kuntien viranomaisia sekä seurakuntien papistoa heidän velvollisuuksistaan romaniväestöä kohtaan. Mustalaislähetysten pyrkimyksenä oli jo 1920-luvulla saada aikaan luottamukselliset suhteet evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Nykyään Romano Missio -nimellä toimiva järjestö tukee edelleen seurakuntia niiden romanityössä. Erityisesti pyritään antamaan koulutusapua seurakuntien työntekijöille. Lisäksi järjestetään hengellisiä tilaisuuksia ja henkilökohtaista sielunhoitoa yhdessä seurakuntien kanssa sekä osallistutaan seurakuntien järjestämään rippikoulu-työhön. Romano Mission tekemä työ ei kuitenkaan poista kirkolta sen vastuuta tehdä työtä romanien parissa.

Itsenäisyyden ajan kirkolliskokouksissa romanikysymys nousi ensimmäisen kerran esiin vuonna 1933. Vaikka romanien heikko asema myönnettiin, heidän auttamisekseen ei kuitenkaan tehty mitään erityisiä toimenpiteitä. Vuoden 1958 kirkolliskokouksen jälkeen ryhdyttiin jo toimenpiteisiin. Kirkon valmisteluvaliokunta vei vastuun romanien hengellisen sekä sosiaalisen elämän parantamisesta laajennettuun piispaikokoukseen,

jossa laadittiin 16-kohtainen mietintö seurakuntien romanityötä varten. Perimmäinen tarkoitus oli hyvä, mutta ohjeet osoittautuivat ylimalkaisiksi ja epäkäytännöllisiksi. Niiden noudattaminen lienee ollut melko vähäistä virheellisen lähestymistavan vuoksi. Ohjeissa ei otettu huomioon romanien kulttuuria ja perinnetapoja.

Kirkon suhdetta romaneihin ja toimintatapoja pyrittiin kuitenkin määrittelemään uudelleen 1950-luvun lopulta lähtien. Vuonna 1984 Kirkon diakoniatyön keskus asetti työryhmän laatimaan uudet ohjeet seurakuntien romanityölle. Työryhmän laatima mietintö ”Kirkko ja mustalaisväestö” valmistui vuonna 1986. Ajatus siitä, että kirkon sisälle täytyisi rakentaa romanien hengellistä työtä koordinoiva tai suunnitteleva työryhmä, voimistui ja toteutui romaniasiain työryhmän perustamisen myötä 1994. Turussa vuonna 1995 pidetyssä Kirkko ja romanit -seminaarissa Kirkon diakonian ja yhteiskuntatyön keskuksen pääsihteeri Juhani Veikkola esitti kirkon puolesta yleisen anteeksipyyntönsä tavasta, jolla kirkko on kohdellut romaneja historian aikana. Romanit ja kirkko -mietintö laadittiin vuonna 2005. Käsillä oleva julkaisu ajantasaistaa tuon mietinnön tiedot.

5.2 Yhteistyön hedelmiä

Romaniasiain työryhmä perustettiin Kirkon diakonian ja yhteiskuntatyön (KDY) keskuksen yhteyteen vuonna 1994. Aloite yhteistyöstä tuli romaneilta. Työryhmän perustamisen taustalla oli turkulaisten Seppo Rissasen ja Väinö Lindbergin kohtaaminen ja sitä seurannut keskustelu silloisen arkkipiispa John Vikströmin kanssa. Työryhmän syntymiseen vaikutti näkemys siitä, että romanien tulee olla läheisemmin kirkon yhteydessä lisääntyvän rasismien ehkäisemiseksi. Myös arkkipiispa John Vikström oli kiinnittänyt huomiota rasismien kasvuun ja esittänyt asiasta julkisen vetoamuksen. Kirkon diakonian ja yhteiskuntatyön toimikunnan asettaman Romaniasiain työryhmän (nykyään Kirkon romaniasianneuvottelukunta) tehtävänä on kirkon ja romaniväestön yhteyksien kehittäminen rasismia ja syrjintää vastaan toimien. Työryhmä oli tietävästi ensimmäinen laatuaan Euroopan protestanttisissa kirkoissa.

Romanit ja kirkko -työryhmä järjesti useita romanikielisiä jumalanpalveluksia. Ensimmäisessä romanikielisessä jumalanpalveluksessa vuonna 1995 arkkipiispa John Vikströmin saarna tulkattiin romanikielellä. Työryhmä on myös ollut järjestämässä toimintaa Ruotsissa, jossa evankelis-luterilaisen kirkon ensimmäinen romanikielinen jumalanpalvelus pidettiin vuonna 2000. Kirkon romaniasianneuvottelukunta jatkaa Romanit ja kirkko -työryhmän perinnettä järjestämällä jumalanpalveluksia, joissa toisena kielenä käytetään romanin kieltä.

Romanikielisiä jumalanpalveluksia järjestetään kysynnän mukaan. Romaniväestöön kuuluvat teologit voivat avustaa niissä seurakuntien pappeja. Romaneja voi kysyä avustamaan myös tavallisissa jumalanpalveluksissa, esimerkiksi tekstinlukijoina tai musiikkiesityksissä. Keskeiset jumalanpalvelustekstit ja muutamia virsiä on käännetty romanikielelle. Raamatun kirjoista on romanikielelle käännetty Johanneksen, Markuksen ja Luukkaan evankeliumit. Suomen Piiphiaseuran julkaiseman Luukkaan evankeliumin käännös jaettiin Kirkkohallituksen tuella noin 2 000 romaniperheeseen. Työryhmän seuraavana tavoitteena on saada romanikielinen versio Matteuksen evankeliumista ja Apostolien teoista. Myös katekismus on käännetty romanikielelle.

Romanit ja kirkko -työryhmä on mukana myös kansainvälisessä toiminnassa. Se tekee yhteistyötä erityisesti Euroopan kirkkojen konferenssin (CEC) ja Euroopan kirkkojen siirtolaiskomission (CCME) sekä Eurodiaconian kanssa.

Romaninkielinen jumalanpalvelusrunko

Virsi:

Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Aamen. *Daadesko, Tsaavesko ta Kurko Onnesko naaves. Aamen.*

Vuorotervehdys: Herra olkoon teidän kanssanne *Räi mo aabbes tumensa* Niin myös sinun henkesi kanssa. *Jakkes niina mo aabbes tussa.*

Vuororukous: Minä kiitän sinua Jumala, rakas taivaallinen Isä rakkaan Poikasi nimessä, että olet varjellut minut yön vaaroista ja rukoilen, anna kaikki syntini anteeksi ja varjele armossasi tänään synnistä, onnettomuudesta ja kaikesta pahasta. Aamen. Me paarkavaa tuut, deevel, kamlo deuluno Daad, aro to kamlo tsaavesko nau, te tu hin rikkadal maan rassako faarlibonna, ta mangjavaa: Dee mange saare grehhi prossime ta rikka noodimes aka diives grehhibosta ta bibahtibosta ta saaro bengibosta. Aamen.

Raamatunlukua

Saarna

Rukous: Isä meidän *Maro Daad, koon sal aro deulenni. Kurkimen mo aabhel to nau. Mo vel to vollako poliba. Mo pherjuvel to kammiba apo them sar aro Deulenni. Dee minge aka diives amaro sakko diivesko maaro. Ta dee prossiba mengo grehhi, jakkes sar ame daba prossiba doolenge, koonen hin uuhliba minge. Ma muk meen aro kvinniba, bi muk meen nikki bengibosta. Dooleske tiiro hin volla ta dzoor ta patti alti. Aamen.*

Herran siunaus: *Räi mo singlaves tumen ta mo siilaves tumen. Räi mo sikaves lesko muoda tumenge ta mo aabbes tumenge noodavitiko. Räi mo risaves lesko muoda tumengo ring ta mo del tumenge freediba. Daadesko ta Tsaavesko ta Kurko Onnesko naaves. Aamen.*

Lähtettäminen: Lähtekää rauhassa ja palvelkaa Herraa ilolla *Jan Deevelessa ta tsenstaven räies bahtibossa.*

Loppusoiitto

6 SEURAKUNTA YHDESSÄ ROMANIEEN KANSSA

Kirkon toiminnan periaatteena on avoimuus. Seurakuntalaisten kohtaaminen arjessa ja juhlassa on toiminnan lähtökohtainen tavoite. Myös romanien ja kirkon kanssakäymisen lisäämistä on hyvä tarkastella kaikkien seurakunnan toimintojen kautta. Niihin sisältyvät niin jumalanpalvelukset, kirkolliset toimitukset kuin seurakunnan muu toiminta, kuten lapsi- ja nuorisotyö, diakonia ja perheneuvonta. On hyvä miettiä paikallisella tasolla romanien osallistumista kirkollisiin toimituksiin ja seurakunnan muuhun toimintaan. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi kerhotoimintaa, leirejä ja retkiä, joihin romaneja kutsutaan mukaan. Yhteistoiminnalla voidaan parhaimmillaan tukea romanien oman kielen ja kulttuurin toteuttamista sekä vahvistaa

yhteenkuuluvuuden tunnetta. Sen lisäksi, että romaniväestöä kutsutaan kaikkeen yhteiseen toimintaan, on myös tehtävä kohdennettua työtä, jonka avulla romanien on helpompi löytää tiensä muuhun seurakunnan toimintaan. Romanit itse korostavat kutsumisen merkitystä. Sillä on tärkeä rooli, jotta ihminen tuntisi itsensä tervetulleeksi tilaisuuteen.

Kurikan seurakunnassa on pitkät perinteet romanien kanssa tehtävälle työlle. Seurakunnan diakoniatyö järjestää kesäisen leiripäivän ja joulun alla joulujuhlan. Kuten muitakin seurakuntalaisia, romaneita kohdataan seurakunnassa diakonian, kirkollisten toimitusten, lapsi- ja nuorisotyön, vanhustyön ja muiden seurakunnan tilaisuuksien yhteydessä. Henkilökohtaiset keskustelut ovat osoittautuneet kaikkein merkityksellisimmiksi seurakunnan tavoiksi kohdata ihmisiä.

Viime vuosina romanikulttuurissa on tapahtunut muutos. Se on vähentänyt erillisiin, romaneille ja heidän perheilleen kohdennettuihin tilaisuuksiin osallistumista. Integroituminen valtaväestöön näkyy siten, ettei romaniväestö enää samassa mittakaavassa koe yksinomaan romaneille tarkoitettuja tilaisuuksia tarpeellisiksi. Varsinkin nuoremmat romanisukupolvet ovat niin paljon integroituneet valtaväestöön, etteivät he koe erillistä romanitoimintaa omakseen.

Kuitenkin osa romaniväestöstä haluaa edelleen tulla romanileiripäiviin ja romanien joulujuhlaan, kun seurakunta niitä järjestää. Nämä tilaisuudet koetaan myös hyvänä paikkana kohdata toisia romaneja. Osallistujien joukosta on spontaanistikin löytynyt esiintyjä. Lisäksi on pitkäaikaisia vastuunkantajia, jotka ovat vuosien ajan toimineet työntekijöiden kanssa yhteistyössä suunnitellen ja toteuttaen ohjelman. Romanien erityisvastuu leiripäivien ja joulujuhlien ohjelmassa on soittaminen, laulaminen ja hengellisten puheiden pitäminen.

Esimerkiksi romanien joulujuhla kokoaa perhekunnittain kaikenikäisiä romaneita yhteen joulun sanoman äärelle ja tapaamaan toisiaan. Joulujuhlailla aloitetaan joulupuurolla ja sopalla sekä joulumakeisilla. Sen jälkeen diakoniatyöntekijä pitää jouluhartauden, rukoillaan ja lauletaan yhdessä Kauneimpia joululauluja. Kanttori on mukana säestämässä, mutta usein myös romanit ovat valmiita soittamaan ja laulamaan itse. He innostavat toinen toisiaan esiintymään, ja lopulta suuri osa salin juhlaväestä on käynyt mikrofonin varressa ja esittänyt joululaulun tai muutaman! Myös hengellisiä puheita tai todistuspuheenvuoroja kuullaan romaneilta. Illan päätteeksi nautitaan vielä torttukahvit ja toivotetaan kaikille hyvää ja siunattua joulun aikaa. (Kurikan seurakunta/Mervi Laasanen)

Romaniväestön perinteet ja monikulttuurisuuden vaatimukset huomioon ottaen on perusteltua järjestää romaniväestölle omia kirkkopyhiä, joissa käytetään myös romanikieltä suomen kielen rinnalla. Muita mahdollisuuksia ovat esimerkiksi konsertit tai muut tilaisuudet, joihin koko seurakunta on tervetullut. Seurakunnallisesta toiminnasta tulee antaa vastuuta romaneille itselleen. Seurakunnan tehtävissä toimiminen tai musiikkiesityksissä mukana oleminen ovat romanikulttuurin sisällä arvostettavia

ja tavoiteltavia asioita. Kirkon erilaisissa toiminnallisissa linjauksissa seurakuntia kannustetaan vapaaehtoisten roolin vahvistamiseen. On tärkeää, että romanit ovat osaa tätä vapaaehtoisten joukkoa, joka toimii seurakunnissa.

6.1 Pari sanaa matkaan

Romanien kaikkea keskinäistä kanssakäymistä määrittävät vanhempien ihmisten kunnioittaminen, puhtaustavat ja häveliäisyys. Tilaisuuksissa, joissa on läsnä eri ikäisiä romaneja, vanhempien kunnioittaminen on helposti nähtävissä käytännössä. Vanhemmat ihmiset aterioivat ensin ja nuoremmat tarjoilevat heille ruuan. Leireillä vanhuksat esimerkiksi saunovat ennen muita. Vanhuksat kunnioittavat myös nuoria. Nuori romani ei istu toista sukupuolta olevan romanin viereen tai edes samaan pöytään. Tämän vuoksi esimerkiksi kirkossa miehet ja naiset istuvat eri puolilla salia.

Kirkollisissa toimituksissa tai seurakuntien tiloissa pidetyissä tilaisuuksissa mukana olevien työntekijöiden on hyvä tietää, ettei romaninainen voi nousta konkreettisesti vanhemman henkilön yläpuolelle. Tämä tieto voi olla tarpeellinen tilanteessa, jossa seurakuntatalon ruokailutilat sijaitsevat pääsalin alapuolella. Ennen tilaisuuden päättymistä romaninaiset kiirehtivät alakertaan, etteivät vanhemmat ihmiset jää konkreettisesti heidän alapuolelleen.

Romanien parissa työskentelevien ei kannata pelätä tekevänsä jonkinlaisen suuren ”kulttuurimokan”. Romaneihin ei tarvitse yrittää tehdä vaikutusta osoittamalla suurta perehtyneisyyttä heidän tapoihinsa. Eivät romanit sitä odota. Sen sijaan romanit ottavat nopeasti vastaan aidon kiinnostuksen ja ystävällisyyden heitä kohtaan ja pyrkivät myös vastaamaan siihen. Paras ohjenuora seurakunnan työntekijöille onkin toimia omana itsenään ja tarvittaessa kysyä, onko jotain erityistä, jota heidän olisi kulloisessakin tilanteessa hyvä ottaa huomioon.

6.2 Viestintä

Romanit eivät aina tiedä olemassa olevista palveluista eikä tavanmukainen viestintä usein tavoita heitä. Kirkolliset ilmoitukset sanomalehdissä tai seurakuntien ilmoitustaulut eivät siten yleensä tule luetuiksi. Viestinnässä onkin hyvä ottaa huomioon romanien tapakulttuuri ja aikaisempi kokemus siitä, miten viestintä tavoittaa romaniväestön. Valtakunnallisesti romanien omat lehdet Romano Boodos, Elämä ja Valo ja Latšo Diives ovat hyviä välineitä. Radio Dei on suosittu kanava sekä Ylen ohjelma Romano mirits on suosittu ohjelma, joita kuunnellaan paljon. Jotta seurakuntien toiminta paikallisella tasolla saavuttaisi alueensa romanit, tulisi heihin kohdistuvaa viestintää lisätä kirkollisissa lehdissä. Myös romanien kuvien käyttäminen seurakunnan mainoksissa viestii siitä, että seurakunta on myös romanien seurakunta. Niiden lukemista voidaan lisätä, jos romaneilla on tieto siitä, että niissä kirjoitetaan myös heille tärkeistä asioista.

Lisäksi on hyvä muistaa, että sähköiset viestimet ovat tätä päivää myös romanien parissa. Monet romanit ovat ahkeria internetin käyttäjiä ja siten sosiaalisessa mediassa levitetty mainos tavoittaa heidät nopeasti.

Seurakuntien suora lähestyminen on myös tärkeää. Yksittäinen seurakunta voi ottaa kirjeitse yhteyttä alueellaan asuviin romaneihin ja kutsua heitä tutustumaan toimintaansa. Diakoniatyöntekijät tuntevat ja tietävät alueella asuvia romaneja. Heidän joukossaan on usein niin sanottu romaniaktiivi, joka voi välittää tietoa eteenpäin. Kasvokkainen viestintä tutulta henkilöltä on edelleen tehokas viestintämuoto.

Yhteistoiminnalla voidaan edistää myös romaniväestön mahdollisuuksia varata kirkkoja ja muita seurakuntien yhteisiä tiloja kirkollisiin tilaisuuksiin. Yhtäältä on otettava huomioon romaniväestön omat tarpeet, toisaalta seurakunnallisten tilojen luonne ja käyttötarkoitus. Aika ajoin on tehty kirkon eri tasoilla erillisiä suosituksia seurakunnallisten tilojen käytöstä ja kartoitettu niiden sopivuutta erilaisiin toimintoihin.

6.3 Ekumeeninen yhteistyö

Romanit kuuluvat luterilaiseen kirkkoon vaihtelevasti ja osa heistä on löytänyt hengellisen kotinsa helluntai- tai vapaakirkosta. Yhteistyötä on viritelty eri tasoilla. Esimerkiksi Kirkon romanasian neuvottelukunta on ekumeeninen. Yhteistyössä on järjestetty myös valtakunnallisia jumalanpalveluksia. Seuraavassa Suomen Vapaakirkon johtaja Hannu Vuorinen pohtii yhteistyötä romanasioissa.

Suomen Vapaakirkolla on pitkät perinteet yhteistyöstä romaniväestön kanssa. Vapaakirkolliset työntekijät palvelivat romaneja ja osallistivat heitä seurakuntien toimintaan jo 1900-luvun alkupuolella liikkeen varhaisina vuosikymmeninä. Yhteistyö jatkui ja muun muassa Elämä ja valo -toiminnan syntyyn oli vaikuttamassa vapaakirkollisia pastoreita ja seurakuntien työntekijöitä. Perinteisesti seurakuntien toimintaan on kuulunut romanitapahtumia ja -leirejä, samoin kuin konsertteja ja juhlia, joiden järjestelyihin ovat seurakuntien romanijäsenet antaneet oman vahvan panoksensa. Tämä on ollut antoisaa seurakunnille ja rikastuttanut niiden elämää.

Yhteistyö romanien kanssa seurakunnallisessa toiminnassa on myös luonteisesti ollut yhteistyötä muiden kristillisten kirkkojen ja seurakuntien kanssa. Hyvä suomalainen ekumeeninen toimintaympäristö mahdollistaa yhteistyön eri kirkkojen kesken. Romaniväestön kannalta kirkkojen yhteistyö on tervetullutta, sillä silloin eri kirkkojen elämään osallistuvat romanit voivat kokea Kristuksen kirkon yhteyttä.

Romanit kirkossa-opas palvelee hyvin myös vapaakristillisiä kirkkoja. Taustatiedot niin historiasta kuin kulttuurista ja tavoista ovat tarpeellisia kaikissa seurakunnissa. Jumalanpalveluskulttuurissa ja toiminnan tavoissa saattaa kirkkojen välillä olla omia sävyjä, mutta oppaan anti on hyvin sovellettavissa erilaisiin olosuhteisiin. Mielellään Vapaakirkon puolelta kuunnellaan muiden kokemuksia ja annetaan oma panos toisten käyttöön. Kirkkoina voimme yhdessä palvella romanisiskoja ja -veljiä paremmin, ja samalla ottaa vastaan heidän antamansa korvaamattoman annin kristilliseen elämään ja toimintaan.

Vapaakirkon hallitus nimeää vuosittain romanityön työryhmän koordinoimaan, ideoimaan ja rohkaisemaan seurakuntien romaniväestön kanssa tehtävää ja heitä palvelee työtä. Olemme iloisia evankelis-luterilaisen kirkon Kirkkohallituksen asettamasta neuvottelukunnasta, jonka ekumeeninen luonne mahdollistaa myös vapaakirkollisen jäsenen osallisuuden (tällä hetkellä sosiaalineuvos, pastori Väinö Lindberg). Iloitsemme kirkkojen yhteisestä pyrkimyksestä romaniväestön osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi niin Suomessa kuin Euroopassakin. (Suomen Vapaakirkko/kirkkokunnanjohtaja Hannu Vuorinen)

Myös paikallistasolla yhdessä järjestetty toiminta onkin usein hyvä tapa kohdata romaniväestöä ja jakaa samalla työtä ja kustannuksia. Yhdessä voidaan järjestää esimerkiksi leirejä ja leiripäiviä, tapahtumia ja juhlia.

Kiteen seurakunnan diakoniatyössä on tehty yhteistyötä eri kristillisten seurakuntien kanssa romanityössä pitkään. Alun perin yhteistyö liittyi romaneille kesällä järjestettävään leiriin tai leiripäivään, joka järjestetään luterilaisen seurakunnan leirikeskuksessa. Leirillä oli puhujia myös Kiteen vapaaseurakunnasta ja Kiteen helluntaiseurakunnasta.

Kiteellä toimii myös Kiteen Evankelinen Kansanopisto, joka tekee työtä romanien parissa. Nykyään Romanien leiri ja joulujuhla tehdään pääasiassa yhteistyössä opiston ja seurakunnan kanssa ja muista seurakunnista voidaan pyytää niihin vierailijoita.

Työ romanien parissa on kuitenkin muutaman viime vuoden aikana laajentunut ja monipuolistunut. Vapaakirkko on saanut ViaDian kautta hankkeen, joka liittyy osin romanityöhön. Heillä on ryhmiä, jotka on kohdennettu romaneille. Kiteen evankelinen Kansanopisto järjestää romaneille perhekerhon ja romanikahvilan, jossa seurakunnan työntekijä on vieraana useamman kerran kaudessa.

Paikkakunnalla toimii myös Keski-Karjalan Romaniyhdistys, joka kutsuu toimintaansa ja palavereihinsa eri seurakuntien työntekijöitä. Esimerkkinä yhteistyöstä on keväällä 2019 järjestetty romaniviikonloppu. Viikonloppu järjestettiin Kiteen evankelisella Kansanopistolla. Lauantain ohjelma järjestetään opistolle yhteiskristillisesti. Sunnuntaina oli evankelis-luterilaisessa kirkossa kirkkopyhä, jossa saarnasi Lahden helluntaiseurakunnan pastori, ruokailu järjestettiin opistolla, josta jatkettiin Helluntaiseurakunnan tiloihin yhteiseen evankeliumi-iltaan.

Kiteellä romaniväestöä on melko paljon ja näin ollen yhdelle diakoniatyöntekijöistä on annettu romanityö yhdeksi vastualueeksi. Siihen kuuluu osallistuminen Kiteen seudulliseen romanityöryhmään sekä toiminnan järjestäminen romaneille ja yhteistyö eri paikallisten toimijoiden kanssa. (Kiteen seurakunta/Katriina Tenhonen)

Nykyinen käsitys kirkon toiminnasta kannustaa kontekstuaalisuuteen eli ottamaan seurakuntien työssä huomioon paikallinen konteksti ja toimimaan sen mukaan.¹ Ekumeeniseen ja yhteiskristilliseen toiminnan toteuttamiseen on laadittu yhteisiä ohjeistuksia. Esimerkiksi yhteistä jumalanpalvelusta on mahdollista viettää, mutta ehtoollisyhteyden toteutuminen riippuu kirkkojen ja uskonnollisten yhteisöjen keskenään tekemistä sopimuksista. Niiden yksittäisten henkilöiden kohdalla, jotka kuuluvat muuhun kuin sopimuskirkkokuntaan, voidaan toteuttaa pastoraalisiin syihin perustuvaa ehtoollisvieraanvaraisuutta.² Yhteinen jumalanpalvelus on siksi evankelis-luterilaisen seurakunnan ja vapaisiin suuntiin kuuluvan seurakunnan välillä sanajumalanpalvelus, joka toteutuu sen tunnustuskunnan perinteen mukaan, joka on tilaisuuden kokoonkutsuja. Jumalanpalveluksen eri osia toteuttamaan voivat osallistua vapaitten suuntien seurakuntien edustajat. Mikäli tilaisuus tapahtuu luterilaisessa seurakunnassa, on syytä varmistaa, että tilaisuudella on kirkkoherran tuki.³

Kun kyseessä on kirkollinen toimitus, kuten hautaan siunaaminen, yhteistyötä on myös mahdollista tehdä. Kirkkojärjestyksen 2 luvun 22 §:ssä säädetään mahdollisuudesta siihen, että hautaan siunaamisen voi toimittaa muunkin kristillisen kirkon tai yhteisön pappi, mikäli se on ollut vainajan ilmaisema tahto. Tästä on kuitenkin sovittava seurakunnan kirkkoherran kanssa. Sama todetaan myös Suomen Ekumeenisen Neuvoston ohjeistuksissa⁴. Siinä kannustetaan yhteistyöhön tilanteissa, joissa vainaja on ollut mukana myös toisessa yhteisössä. Samassa julkaisussa kannustetaan myös seurakuntien tilojen antamista toinen toistensa käyttöön.

7 TAPAKULTTUURI KIRKOLLISISSA TILAISUUKSISSA

7.1 Kirkolliset toimitukset

Hautajaiset

Hautajaiset ovat suurin yksittäinen tapahtuma, jossa romanit tarvitsevat seurakuntaa. Hautajaiset ovat omaisille iso ponnistus ja seurakunnan kanssa tehtävä yhteistyö hautajaisjärjestelyissä on hyvin tärkeää.

Vainajan poislähtemistä kunnioitetaan ja omaisia lohdutetaan muulloinkin kuin varsinaisena hautajaispäivänä.

Kuoleman tapahduttua: Kun saadaan tieto sairauden etenemisestä terminaalivaiheeseen, kuolemasta tai yllättävästä tapaturmasta, sukulaiset ja ystävät lähtevät lohduttamaan omaisia. Esimerkiksi sairaalapapin rooli on keskeinen ja papin keskustelu suvun vanhusten ja omaisten kanssa pidetään tärkeänä.

1 Kaikkialta kaikille. Kirkon missio nyt. Missiologian osaaminen ja tunteminen kirkon työssä. Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 67/2918.

2 Piispainkokouksen päätös muun kirkon jäsenen osallistumisesta ehtoolliseen 1.11.2017.

3 Yhteistyötä ja yhteistä matkantekoa. Evankelis-luterilaisen kirkon ja vapaakirkkojen ekumeeninen vuorovaikutus Suomessa. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 36/2016. Helsinki: Kirkkohallitus, Kirkon Ulkoasiainosasto.

4 Suomen Ekumeeninen Neuvosto: Hautaan siunaamisen hyvä ekumeeninen käytäntö. 8.2.2014.

Arkkuun laittamisen yhteydessä: Kun vainaja laitetaan arkkuun, saattaa tilaisuutta varten tulla paikalle enemmän ihmisiä kuin pääväestön hautajaisiin. Sukua ja ystäviä kokoontuu sairaalaan kappeliin, jossa vainaja on siirretty arkkuun, ja arkkuä lähdetään kuljettamaan hautausmaan kappeliin. Kahvit ja ruoka tarjoillaan yleensä kotona.

Hautajaisjärjestelyt: Hautajaisten järjestely alkaa kirkkoherranvirastosta, johon omaiset tulevat selvittämään hautajaisiin liittyviä käytännönjärjestelyjä. Tässä yhteydessä on hyvä päästä näkemään siunauskappelin tai kirkon tilat. Romaneille on myös tärkeää nähdä etukäteen hautapaikka, jonne vainaja lasketaan. Muistotilaisuuteen liittyviä järjestelyjä varten on selvitettävä omaisille seurakunnan käytännöt tarjoiluun liittyen, esimerkiksi pitopalvelun käyttö. Muistotilaisuuden valmisteluun tarvitaan usein mahdollisuus päästä seurakuntatalon tiloihin jo tilaisuutta edeltävänä päivänä.

Valvojaiset: Valvojaiset ovat olleet vahva osa romanien hautajaisperinnettä aivan viime vuosiin asti. Niiden järjestäminen on kuitenkin viime aikoina jäänyt lähes kokonaan pois. Jos valvojaiset järjestetään, niin hautausta edeltävänä päivänä on perinteisesti kokoonnuttu samaan tilaan, jossa hautajaiset pidetään. Vainajaa muistellaan ja pidetään hengellisiä puheita. Nuoremmat ihmiset valvovat lähestulkoon läpi yön, vanhukset, sairaat ja lapset voivat nukkua. Valvojaiset päättyvät aamuun, jolloin arkku tuodaan ennen saattokuljetusta seurakuntataloihin. Arkusta ja läsnäolijoista otetaan valokuvia, minkä jälkeen vainajaa lähdetään viemään siunauskappeliin.

Hautajaiset: Hautajaisaamuna saattoväki kokoontuu hautajaistaloon tai seurakuntataloon tai jos valvojaiset on pidetty, niin jatketaan hautajaisilla. Hautajaisaamuna vietetään hengellinen tilaisuus ja järjestetään tarjoilu sekä annetaan käytännön ohjausta hautajaispäivästä. Siunaus voi olla kirkossa tai hautausmaalla, jonka jälkeen on muistotilaisuus. Vainaja siunataan ja lasketaan maahan usein runsaan väkijoukon saattelemana. Haudalle lasketaan suuria seppeleitä ja niiden laskemiseen voi kulua pitkäkin aika. Hengelliset puheet, laulut ja vainajan elämänvaiheita kertovat muistelmat ovat muistotilaisuuden ohjelman tärkein osa. Pitöpöytä on yleensä avoinna koko päivän ajan.

Huomioonotettavaa:

Hautajaisjärjestelyt voivat olla haaste seurakunnille sopivien tilojen järjestämisen kannalta. Yleensä paikkakunnalla tiedetään hautajaisiin soveltuvat tilat. Myös parkkipaikkojen riittävyyteen on kiinnitettävä huomiota. Käytännön järjestelyjä varten on hyvä sopia yhdyshenkilöt, joiden kanssa seurakunta voi neuvotella. Yhdyshenkilön tehtävä on välittää tietoa eteenpäin omassa piirissään. Näin vältytään lukuisilta eri yhteydenotoilta saman tilaisuuden osalta.

Vainajan poismenoon liittyvät tapahtumat ovat yleensä verrattain suuria ja siten myös kalliita. Hautajaiset ja arkkuun laittaminen ovat perheelle suuri taloudellinen rasite. Monet seurakunnat ovat siirtyneet omien palveluiden sijaan suositteluun tarjoiluihin pitopalveluiden ottamista, mikä nostaa kustannuksia entisestään. Perinteisten hautajaisten järjestäminen on kuitenkin kunnia-asia. Varsinkin vanhemmat ihmiset ovat säästäneet erityisiä varoja hautajaisia varten. Nykyään monet romanit haluavat yksipäiväiset hautajaiset ilman valvojaisia osittain niiden kalleuden vuoksi, osittain haluten vaatimattomampia menoja.

Avioliittoon vihkiminen

Vihkiminen on romanien keskuudessa verrattain uusi ilmiö. Kirkollisen vihkimisen harvinaisuus on perua ajalta, jolloin kirkolliset toimitukset olivat romaneilta kiellettyjä. Romanien liittyminen yhteen noudattaa myös omaa kulttuurista kaavaansa, johon ei ole tarvittu kirkollista instituutioita. Yhteen meneminen on romanikulttuurissa häveliäisyyden piiriin kuuluva alue ja siksi romanikulttuuri lienee niitä harvoja kulttuureja maailmassa, jossa avioliitto ei ole keskeinen perhejuhla traditioineen. Yleensä uskovaiset romanit haluavat myös kirkollisen ja virallisen vihkimisen. Häveliäisyyssyistä kutsuvieraina ovat yleensä nuoret ihmiset. Isompiakin häitä järjestetään, mutta ne ovat huomattavasti pääväestöä harvinaisempia. Vihkiessä papin on hyvä tiedustella etukäteen, mitä kulttuuriseikkoja vihkitoimituksessa on hyvä ottaa huomioon.

Lasten kastaminen

Aikaisemmin oli yleisempää, että kastetilaisuuteen osallistui eri-ikäisiä ihmisiä. Nykyään häveliäisyyttä ylläpidetään myös kastetilaisuudessa lapsen pienuuden tähden. Kastetilaisuuteen kutsutaan yleensä nuorempia ystäviä ja sukulaisia mutta ei välttämättä vanhoja ihmisiä. Tavassa on kuitenkin alueellisia ja perhekohtaisia eroja. Kastaessaan lasta romaniperheessä papin on hyvä tiedustella etukäteen, tuleeko paikan päälle vanhempia romaneja ja mitä kulttuuriseikkoja on siinä tapauksessa hyvä ottaa huomioon.

Diakoniatyöntekijä oli tutustunut romanien leiripäivässä nuoreen perheeseen, johon oli syntynyt vauva. Uudesta elämästä iloiten hän kävi kotikäynnillä tervehtimässä perhettä ja sen uutta jäsentä. Perheen elämästä vastasi sillä hetkellä äiti yksinhuoltajana. Hän alkoi miettiä kastejuhlan järjestämistä ja siihen liittyviä asioita. Yhdessä sovittiin, että diakoni auttaa kastevarauksen tekemisessä, järjestää seurakunnasta lainaan kastepuvun pienokaiselle ja mahdollistaa juhlan kahvitarjoilun diakonia-avustuksella.

Kastajaksi saatiin tuttu pappi, jonka kanssa vauvan äiti oli käynyt oman aikuisrippikoulunsa, kahvipöydässä oli tarjottavaa ja diakonin kameralla ikuistettiin kastepukuun puettu pieni poika, joka tänään on aikuisuuden kynnyksellä oleva, ammattiin opiskeleva nuorimies. (Saarijärven seurakunta/Tarja Salminen)

Rippikoulu ja konfirmaatio

Nuoren ripille pääseminen on suuri juhla romanikulttuurissa, ja siihen osallistuu kaiken ikäisiä romaneja. Se on yleensä ainoa nuorten ihmisten kunniaksi järjestetty juhla ja siksi tietysti merkittävä myös ripille pääsevälle itselleen. Kulttuurista ei aiheudu rippijuhliin erityisiä huomioon otettavia seikkoja.

7.2 Seurakunnan muu toiminta

Romanit osallistuvat yleensä mielellään seurakuntien toimintaan, jos vain tietävät siitä ja tuntevat itsensä tervetulleiksi. Lasten kerhoihin ja pyhäkouluihin, nuoris- ja vanhustoimintaan sekä esimerkiksi aikuisille tarkoitettuihin keskusteluiltoihin voi seurakunnittain suunnitella erityistä tiedotusta ja kokoon kutsumista romaneille.

Jokaisessa seurakunnassa voidaan pohtia, osallistuuko esimerkiksi seurakunnan lapsikerhoihin, vanhusten iltapäiväkerhoihin tai rippikouluihin romaneja. Jos näin ei näytä olevan, voidaan romaneja toivottaa tervetulleeksi tutustumaan seurakunnan toimintaan kutsumalla heitä aktiivisesti tutustumiskäynnille ja mukaan. Seurakunnasta voidaan ottaa yhteyttä tuttuun romaniin, jolta voidaan tiedustella asian välittämistä eteenpäin tai tiedustella halukkaita diakoniatyöntekijän avulla. Olisi kuitenkin tärkeää, että romanien osallistuminen läpileikkaisi kaikki seurakunnan työmuodot eikä kiinnittyisi vain diakoniatyöhön.

Hyvinkään seurakunnassa järjestettiin keväällä 2018 romanipäivä, jonka avulla haluttiin tukea romanien yhteisöllisyyttä ja tehdä seurakunnan työntekijöitä tutummiksi romaneille. Mukana oli noin 40 romanian ja neljä seurakunnan työntekijää. Lisäksi mukana oli vapaaehtoisia mukaan luettuna liikenteenohjaajat. Päivä alkoi jo aamusta yhteisellä aamukahvilla. Miranda Vuolasranta piti aluksi kristillisen opetustuokion. Yhteisen lounaan jälkeen paistettiin lettuja ja askarreltiin. Lopuksi pidettiin yhteinen rukoushetki ja seurat.

Päivä oli kaikin puolin onnistunut ja siitä saatiin hyvää palautetta. Päivän suunnittelussa mukana olleiden romanien oma arvio oli, että päivään osallistuisi enemmän väkeä. Diakoniatyöntekijät varautuivat tästä syystä jopa 80 henkilön mukanaoloon, mutta olivat tyytyväisiä, vaikkei niin tapahtunutkaan. Osallistujien määrän arviointi on haasteellista missä tahansa romanityöhön liittyvissä toiminnoissa. (Hyvinkään seurakunta/Tuija Mattila)

Myös monet hankkeet, joissa seurakunta toimii yksin tai yhdessä toisten toimijoiden kanssa ovat hyviä areenoita saada romaneja mukaan toimintaan. Esimerkiksi Turussa seurakuntien Operaatio ruokakassia johti vuosia romanitaustainen henkilö. Hankkeet voivat toimia myös väylinä kouluttautumiseen ja työllistymiseen.

Vantaan Yhteinen pöytä -hankkeessa toiminut Aila Korp tuli hankkeeseen aluksi kuntouttavan työtoiminnan asiakkaana. Sittemmin hän jatkoi työskentelyään hankkeessa palkkatuella ja jatkoi ravitsemusalan oppisopimuskoulutettavana aina valmistumiseensa asti. Aila työskenteli romanasussa ja poisti näin ennakkoluuloja romaneja kohtaan. Samalla osallistuminen tähän Vantaan kaupungin ja seurakuntayhtymän yhteiseen hankkeeseen avasi hänelle tien koulutukseen ja myöhemmin myös työpaikkaan toisaalla. (Asukaslehti 5/2018. Vantaan kaupungin asukaslehti 27.10.2018.)

7.3 Leirit

Useissa seurakunnissa on havaittu, että leiritoiminta on hyvä ja pidetty yhteistyömuoto romanien parissa. Leireille voi osallistua kokonaisia perheitä. Seurakunnan työntekijän ei tarvitse olla romanikulttuurin asiantuntija ryhtyessään järjestämään leiriä, mutta on hyvin tärkeää ottaa mukaan romanien edustajia leirin suunnitteluun ja toteuttamiseen. Siten voidaan välttää käytännön järjestelyihin liittyviä ongelmia ja vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Esimerkiksi leireillä majoittumiseen liittyy asioita, jotka on huomioitava järjestelyissä. Romanikulttuurin moraalij- ja tapasääntöjen mukaan nuoret eivät voi suoranaisesti olla eikä majoittua vanhempien ihmisten yläpuolelle, mikäli majoitus on eri kerroksissa. Nämä kaikki järjestelyt hoituvat luonnostaan, kun romani on mukana suunnittele-
massa leiriä.

Pukeutuminen ja ulkoinen esiintyminen

Seurakunnan työntekijän on hyvä tiedostaa roolinsa seurakunnan edustajana ja sen asetatamat odotukset. Ne voivat koskea muun muassa pukeutumista ja ulkoista esiintymistä. On hienotunteista välttää esimerkiksi liian paljastavaa pukeutumista. Seurakunnan työntekijän on tarvittaessa hyvä ohjata näissä kysymyksissä myös harjoittelijoita ja kesätyöntekijöitä, jotka tulevat mukaan romaneille järjestettäviin tapahtumiin.

Kerran vuodessa Äänekosken seurakunnassa on pidetty romanileiri, joka toteutuu nykyisin leiripäivänä. Osallistujia tulee seurakuntaa suuremmalta alueelta eli Äänekosken lisäksi Viitasaarelta, Pihtiputaalta ja Laukaasta yhteensä n. 40–60 henkilöä ja kustannukset pyritään jakamaan osallistujien suhteessa. Äänekoskella on toiminut pidempään ja nyt myös Laukaassa toimii romaninyhdistys. Niiden kanssa on luontevaa tehdä yhteistyötä aina silloin, kuin jotain akuuttia tapahtuu.

Äänekosken seurakunta on keskisuuri seurakunta, vajaat 15 000 jäsentä. Työntekijäresurssit ovat viime vuosina pienentyneet aika reippaasti ja se on pakottanut uusiin työtapoihin. Eri ihmisryhmille aiemmin suunnatut toiminnat pyritään muuntamaan yhä useammin yhteisöllisiksi, kaikille avoimiksi tapahtumiksi. Toinen linja on se, että pyritään antamaan tiloja käyttöön itsenäisesti toimivien ryhmien tueksi. (Äänekosken seurakunta/Erkki Tourunen)

7.4 Elämää laitoksessa

Oikeus uskonnolliseen vakaumukseen ja uskonnon harjoittamiseen ovat perusoikeuksia, joita suojaavat perustuslaki ja uskonnonvapauslaki. Nämä oikeudet kuuluvat jokaiselle, myös erilaisissa laitoksissa (vankila, sairaala, hoitokoti ym.) oleville. Uskonnon kohdalla se tarkoittaa käytännössä sitä, että laitoksessa olevalla on oikeus uskonnon harjoittamiseen.

Uskonnollisilla yhteisöillä on oikeus järjestää laitoksessa hengellisiä tilaisuuksia, jos laitoksessa on yhteisöön kuuluvia tai niihin yhteyttä haluavia. Uskonnollisilla yhteisöillä on myös oikeus tavata henkilökohtaisesti jäseniään, jotka ovat toivoneet tapaamista, esimerkiksi sielunhoidollista keskustelua.

Useille romaneille hengellisyys ja uskonnolliset asiat ovat hyvin tärkeitä. Laitoksissa tämä ilmenee siten, että apua haetaan vaikkapa vankilapapilta tai sairaalapapilta ja halutaan osallistua hengellisiin tilaisuuksiin laitoksessa. Laitoksessa oleminen merkitsee monelle suurta kriisiä. On tärkeää, että kriisissä olevalla on mahdollisuus saada tukea uskosta ja hengellisyydestä. Uskon harjoittaminen voi toteutua henkilökohtaisesti, esimerkiksi rukouksena ja hengellisen kirjallisuuden lukemisena. Se voi olla myös

yhteisöllistä, kuten hengellisiin tilaisuuksiin osallistumista tai uskonyhteisön edustajan tapaamista. Laitosten ja uskonnollisten yhteisöjen on toimittava yhteistyössä niin, että tämä mahdollisuus on olemassa. Uskonyhteisöjen on hyvä sopia laitoksen kanssa yhteistyön käytännöistä, joilla laitoksissa olevien uskonnolliset oikeudet voidaan turvata. On myös tärkeää huolehtia laitoksessa oleville tieto erilaisista mahdollisuuksista uskonnon harjoittamiseen. Joissakin laitoksissa on päätoimisesti tai osa-aikaisesti työskentelevä pappi tai diakoni, esimerkiksi sairaalapappi, vankilapappi, sotilaspappi, kehitysvammaistyön pappi tai oppilaitospappi. Luterilaisen kirkon virassa olevat laitospapit ja -diakonit palvelevat myös muihin kirkkokuntiin kuuluvia ja uskontokuntiin kuulumattomia laitoksen asukkaita. He voivat auttaa muiden kirkkokuntien ja uskontokuntien uskonyhteisöjä laitoksen kanssa tehtävässä yhteistyössä.

Vierailu laitoksessa

Laitoksessa oleva voi esittää toiveen saada osallistua uskonnolliseen tilaisuuteen tai tavata uskonyhteisön edustajaa. Toivetta on noudatettava. Usein laitoksen asukas tarvitsee laitoksen olosuhteiden tai oman tilansa vuoksi laitoksen henkilökunnan apua toiveen toteuttamisessa. Joskus myös laitoksessa olevan läheiset voivat toimia laitoksessa olevan toiveen välittäjänä, esimerkiksi laitoksessa olevan heikentyneen kunnan vuoksi. Laitoksilla on hyvin vahva lain määräämä velvollisuus laitoksessa olevien henkilötietojen suojaamiseen. Lisäksi ihmisen uskonnollinen vakaumus kuuluu niin sanottuihin arkaluonteisiin ja erityistä henkilösuojausta nauttaviin tietoihin. Tämä voi aiheuttaa omat haasteensa myös uskonnollisen toiminnan järjestämisessä laitoksessa olevien tarpeita vastaavasti. Oikea tapa toimia onkin se, että yhteys uskonnolliseen yhteisöön tapahtuu laitoksessa olevan luvalla, hänen tahdonilmaisunsa perusteella. Joissakin tilanteissa - sairauden, vamman tai muun heikkouden vuoksi - tahdonilmaus on pääteltävä esimerkiksi läheisiltä kysymällä.

Laitoksissa koetaan hengelliset tilaisuudet ja uskonyhteisöjen edustajien tapaamis- mahdollisuus yleensä tärkeinä. Ne tuovat tukea laitoksissa olevalle selviämiseen oman elämäntilanteensa haasteiden kanssa ja tukevat siten myös laitosten tehtävää. Erityisen merkittäväksi hengellinen tuki koetaan niissä laitoksissa, joissa olevilla syy laitoksessa oloon on vakava kriisi, esimerkiksi vakava sairaus tai vankeustuomio. Laitoksessa vierailevan uskonyhteisön edustajan on hyvä varata vierailuun riittävästi aikaa. Siten hänellä on tarvittaessa mahdollisuus hengellisen tilaisuuden lisäksi vuorovaikutukseen laitoksessa olevien, heidän läheistensä sekä laitoksen työntekijöiden kanssa. Laitoksessa olevalle voi olla hyvin tärkeää se, että seurakunnan edustaja osoittaa hänelle huomiota vaikkapa hetken juttelemalla ja kysyen, mitä hänelle kuuluu. Hengelliset tilaisuudet on syytä valmistella huolellisesti huomioiden laitoksessa olevien tila, tilanne ja laitoksen olosuhteet.

Laitoksessa vierailevan on selvitettävä oma roolinsa laitokselle ja laitoksessa olevalle. On keskeistä muistaa olevansa laitoksessa vieraana, esitellä itsensä ja pitää kiinni sovitusta käytännöistä ja aikataulusta. Laitoksessa olevalle ei saa luvata mitään sellaista, mitä ei voi täyttää. Luvatut asiat täytyy pitää. Laitosoloissa pettymykset voidaan kokea erityisen raskaana. Merkittävä etu seurakunnan edustajalle on vaitiolovelvollisuuden turvaama luottamuksellisuus. Sen turvassa laitoksessa oleva voi käsitellä sellaisiakin

asioita, joita hän ei ehkä kenenkään muun kanssa voi jakaa. Papilla rippisalaisuus on erityisen vahva. Toisaalta laitoksissa olevalle voi jo ihan yksinkertainen muistaminen ja huomioiminen tuntua hyvin merkittävältä. Oleellisinta seurakunnalle tai muulle uskonyhteisölle onkin muistaa laitoksessa olevat jäsenensä ja mennä heidän luokseen.

7.5 Romanien ja kirkon yhteyden kehittäminen

Romanityö omana työmuotonaan on viime vuosina vähentynyt eri puolilla Suomea. Erilliset romaneille suunnatut tilaisuudet on saatettu jättää pois ja vastuutyöntekijää ei enää ole. Romaneja kutsutaan mukaan kaikille suunnattuihin tilaisuuksiin. On kuitenkin huomattava, ettei yleinen kutsu riitä, vaan tarvitaan aktiivista yhteyttä yhteisöön sekä yhteistyössä romaniyhdistyksen kanssa suunnittelua. Ilman tätä yhteyttä harva romani löytää tiensä seurakunnan tilaisuuksiin. On tärkeää, että seurakunnat jatkossakin muistavat tehdä yhteistyötä romaniväestön kanssa ja antavat heille vastuuta tilaisuuksien suunnittelussa ja organisoinnissa. Lisäksi yhteistyö muiden kristillisten toimijoiden kanssa antaa paremman taloudellisen pohjan toteuttaa toimintaa.

Romanityöhön liittyvää seurakuntien työntekijöille ja vapaaehtoisille suunnattua koulutusta voidaan järjestää valtakunnallisesti ja alueellisesti. Hyvä yhteistyökumppani romaniasioiden kouluttamisesta on paikallinen romaniyhdistys, aluehallintoviraston romaniasioiden suunnittelijat sekä Romano Missio. Hiippakunnat ovat ensiarvoisen tärkeässä asemassa järjestettäessä alueellisia koulutuksia ja yhteistyötä.

On tärkeää saada romaneja mukaan kaikenikäisten toimintaan seurakunnassa. Romanien ja kirkon välisen yhteyden lisäämiseksi olisi hyvä selvittää myös, missä määrin romaninuoria käy ja on käynyt rippikoulun. Romaninuurien motivoiminen rippikouluun tuo myös luterilaisen kirkon ja oman seurakunnan lähelle nuorta ja koko perhettä ja voi siten toimia tienä jatkuvaan seurakuntayhteyteen. Myös romankielisen materiaalin, kuten katekismuksen ja käännettyjen evankeliumien kautta voidaan tukea romanikielen elvyttämistä. Toimintaa vetävä voi olla romanin kieltä osaava vanhempi romaani.

Seurakunnat voivat toimia esikuvina työllistäessään romaneja. Oppisopimus-koulutusten kautta on mahdollista saada ammatti ja työllistyä esimerkiksi suntioksi tai lastenohjaajaksi.

8 LIKKUVA VÄESTÖ

Suomeen tulee vuosittain romaneja lähinnä Itä-Euroopan maista, koska kotimaassaan he elävät köyhyydessä ja kohtaavat usein vakavaa syrjintää. EU:n alueella vapaa liikkuvuus tarjoaa mahdollisuuden romaneille matkustaa eri maihin etsimään parempaa toimeentuloa. Suomessa pääasiassa Bulgariasta ja Romaniasta tulleita romaneja on useita satoja. He elävät usein kerjäämällä tai katusoittajina. Romanit kerjäävät itselleen ja perheelleen eikä taustalla ole havaittu organisoitua rikollisuutta.

Kerjääminen on kuitenkin ihmisarvoa alentavaa ja siksi jotkut tahot etsivät vaihtoehtoja kerjäämiselle tarjoamalla työntekomahdollisuuksia. Liikkuvan väestön työllistymisen esteinä ovat edelleen hyvin vahvat asenteet. Lisäksi useimmat heistä ovat vailla ammatillista koulutusta, monet jopa luku- ja kirjoitustaidottomia. Työllistyminen onkin tapahtunut enimmäkseen Iso Numero -lehden myynnin kautta sekä erilaisten keikkatyöpalveluiden kautta Näitä ovat järjestäneet esimerkiksi Emmaus ja Helsingin Diakonissalaitos.

Seurakunnat ovat toistaiseksi raportoineet hyvin vähän kohtaamisista liikkuvan väestön kanssa. Jotkut romanit ovat olleet kerjäämässä kirkon ovella, joista heidät on useimmiten poistettu. Liikkuvaan väestöön kuuluvia romaneja on kuitenkin osallistunut siellä täällä myös seurakunnan tilaisuuksiin. On tärkeää, että seurakunnat kohtelevat liikkuvaan väestöön kuuluvia ihmisarvoa kunnioittaen ja ottavat heitä mukaan seurakunnan toimintaan poistamisen sijaan. Myös diakoninen tuki ja palveluohjaus saattaa olla tarpeen. Kirkkohallitus on antanut vuonna 2010 ohjeet kerjäävien EU-kansalaisten kohtaamiseen seurakunnissa.

Seurakunnat ja kristilliset järjestöt voivat tukea myös Itä-Euroopan romaneja heidän kotikylissään. Esimerkiksi Helsingin seurakuntayhtymä ja Helsingin Diakonissalaitos ovat tukeneet vuodesta 2014 alkaen romaninaisia, -tyttöjä ja -lapsia yhdessä kylässä.

LIITTEET

LIITE 1

ROMANEJA KOSKEVAA LAINSÄÄDÄNTÖÄ

Kansallinen lainsäädäntö

- Perustuslaki 731/1999 (oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin ja syrjinnän kieltö)
- Hallintolaki 434/2003
- Tietosuojalaki 1050/2018
- Euroopan unionin yleinen tietosuoja-asetus (GDPR)
- Kielilaki 423/2003
- Laki Kotimaisten kielten kesuksesta 1403/2011
- Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014
- Laki yhdenvertaisuutta koskevan lainsäädännön voimaanpanosta 1347/2014
- Laki yhdenvertaisuusvaltuutetusta 1326/2014
- Laki Yleisradio Oy:stä 1380/1993
- Lukiolaki 714/2018
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017
- Perusopetuslaki 628/1998
- Varhaiskasvatuslaki 540/2018
- Valtioneuvoston asetus valtakunnallisesta romaniasiain neuvottelukunnasta ja alueellisista romaniasiain neuvottelukunnista 1019/2003 sekä sen 7 §:n muuttamisesta annettu valtioneuvoston asetus 1350/2009
- **EU-tason säädökset**
- Alueellisia kieliä ja vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (1992) 23/1998
- Euroopan ihmisoikeussopimus (1959) (Yleissopimus ihmisoikeuksin ja perusvapauksien suojaamiseksi sellaisena kuin se on muutettuna pöytäkirjoilla) 85-86/1998
- Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus 2/1998

KESKEISET IHMISOIKEUSSOPIMUKSET

Yhdistyneet kansakunnat

- Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus sekä siihen liittyvä valinnainen pöytäkirja (1966). Sopimus voimaan Suomen osalta 1976.
- Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (1966). Sopimus voimaan Suomen osalta 1976.
- Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (1965). Sopimus voimaan Suomen osalta 1970.

- Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (1979). Sopimus voimaan Suomen osalta 1986.
- Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (1984). Sopimus voimaan Suomen osalta 1989.
- Yleissopimus lapsen oikeuksista (1989). Sopimus voimaan Suomen osalta 1991.
- Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus (1951). Sopimus voimaan Suomen osalta 1969.
- Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (2006). Sopimus voimaan Suomen osalta 2016.

LIITE 2

ROMANIASIOITA HOITAVIA VIRANOMAISIA JA JÄRJESTÖJÄ

Romaniasioita hoitavia viranomaisia

Valtakunnallinen Romaniasiain neuvottelukunta (RONK)

Sosiaali- ja terveysministeriö

www.romanit.fi

Romaniväestön koulutustiimi

Opetushallitus

www.oph.fi/info/romanit

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

Romanikielen lautakunta

Sörnäisten rantatie 25

00500 Helsinki

www.kotus.fi

Alueelliset romaniyhdyshenkilöt

Etelä-Suomen aluehallintovirasto / Malla Laiti

PL 110, 00521 HELSINKI ja

PL 150, 01301 HÄMEENLINNA

Lounais-Suomen aluehallintovirasto / Aliisa Kuronen

PL, 22, 20801 TURKU

Itä-Suomen aluehallintovirasto / Helena Valentin

PL 50, 50101 MIKKELI

Pohjois-Suomen aluehallintovirasto / Henry Lindgren

PL 293, 90101 OULU

Romanijärjestöjä

Elämä ja Valo ry. (entinen Suomen Vapaa Romanilähetys ry)
www.elamajavalo.fi

Romano Missio ry.
www.romanomissio.fi

Suomen Romaniyhdistys ry.
www.suomenromaniyhdistys.fi

Suomen Romanifoorumi ry.
<https://www.romanifoorumi.fi>

Kromana ry., romaninaisten yhdistys

Paikallisia romaniyhdistyksiä on eri puolilla Suomea

Muita romanasioissa aktiivisia tahoja

Ihmisoikeusliitto ry
www.ihmisoikeusliitto.fi

Kirkon romanasianneuvottelukunta
Kirkkohallitus
<https://evl.fi/plus/yhteiskunta-ja-kirkko/monikulttuurisuus/romanit>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu
<https://www.syrjinta.fi/>

Etnisten suhteiden neuvottelukunta
<https://oikeusministerio.fi/etno>

Helsingin Diakonissalaitos www.hdl.fi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL
www.thl.fi

Diakonia-ammattikorkeakoulu <https://peda.net/diak/romanien-osallisuus>

Seurakuntaopisto www.seurakuntaopisto.fi

www.romanien-osallisuus.fi

Kansainvälisiä toimijoita

Euroopan kirkkojen konferenssi, CEC

<http://www.ceceurope.org/>

Euroopan kirkkojen siirtolaisuuskomissio, CCME

www.ccme.be

Eurodiaconia

Eurodiaconia <https://www.eurodiaconia.org/>

Euroopan neuvosto

www.coe.int

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö, ETYJ Demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimisto / Romanian ja sintien yhteyspiste (ODIHR/CPRSI)

www.osce.org/odihr

European Roma Information Office, ERIO

<http://www.erionet.eu/>

European Roma Rights Centre, ERRC www.errc.org

<https://fra.europa.eu/en/theme/roma>

Erfi European Roma and Travellers forum

LIITE 3

AJANKOHTAISTA ROMANEISTA

Järjestölehdet

Elämä ja Valo, julkaisija Elämä ja Valo ry

Latšo Diives, Romaniväestön koulutusyksikön tiedotuslehti

Romano Boodos, julkaisija Romano Missio ry

Ajankohtaiset romaniyhdyshenkilötiedot eri paikkakunnilta on saatavissa useimmissa romanien lehdissä.

Media

Romano Mirits – Romanihelmiä

Ajankohtaista asiaa romaneista kaikille romaniasioista kiinnostuneille. Sisältää romani-kieliset uutiset. Yle Radio 1 tiistaisin

www.romnews.com

<https://romamedia.fi/>

LIITE 4

JULKAISUJA JA OPPAITA

Friman-Korpela, Sari (2014).

Romanipolitiikasta romanien politiikkaan. Poliittisenasialistan ja toimijakonseption muutos 1900-luvun jälkipuoliskon Suomessa. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 513. Jyväskylän yliopisto.

Heino, Janne (2019).

Suomen romanien kohtaama syrjintä ja rasismi. Kokemuksia, mielipiteitä ja sosiaalityön ratkaisumalleja. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta.

Huhtanen, Mari & Puukko, Mika (2016).

Romanikielen asema, opetus ja osaaminen. Romanikielen oppimistulokset perusopetuksen 7.-9. vuosiluokilla 2015. Julkaisut 4/2016. Kansallisen koulutuksen arviointikeskus.

Lehtovuori, Marja (2019).

Viljellään syrjimättömyyttä!” Identiteettivaikuttaminen ja sosiaalinen muutos Romano Boodos -lehdessä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta.

Mäenpää, Niina & Perho, Katri & Ärling, Mertsu (2018).

Uskalla! It's possible. Romanien sujuvat Koulutus ja työllisyyspolut. Tšetanes Naal- ja Nevo tiija -hankkeiden loppujulkaisu. Puheenvuoro 15. Diak. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/153380/Diak_puheenvuoro_15_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pirtilahti, Malla (2000).

Romanikulttuurin erityispiirteet asumisessa. Ympäristöopas 77, Ympäristöministeriö. <https://docplayer.fi/19859353-Romanikulttuurin-erityispiirteet-asumisessa.html>.

Rajala, Susanna & Blomerus, Satu (2015).

Katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2015:8.

Rajala, Susanna, Salonen, Minna, Blomerus, Satu & Nissilä, Leena (2011).

Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010-2011 ja toimenpide-ehdotukset. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2011:26.

Romani ja terveyspalvelut. Opas terveydenhuollon ammattilaisille, 2012 (4. painos). Opetushallitus, Oppaat ja käsikirjat 6/2012.

- Soininen Maria (2014).
Romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutuminen. Selvityksiä ja ohjeita 11/2014. Opetusministeriö.
- Suomen romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2018-2022.
Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 3/2018.
- Suomen romanit. Finitiko romaseele. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2/2004, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74503/suomen_romanit.pdf?sequence=1.
- Törmä, Sinikka & Huotari, Kari (2018)
Romanien asumisen yhdenvertaisuuden seurantaselvitys. Ympäristöministeriön raportteja 6/2018, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160489/YMra_6_2018.pdf.
- Weiste-Pakkanen, Anneli, Lämsä, Riikka ja Kuusio, Hannamaria (toim.) (2018). Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi. Romanien hyvinvointitutkimus Roosin perustulokset 2017-2018. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 15/2018.
- Vähemmistövaltuutettu (2014).
Erilaisena arjessa. Selvitys romanien syrjintäkokemuksista. Julkaisusarja 15.
- Ärling, Mertsu (2010).
Romanit terveyspalveluiden käyttäjinä. Romanipotilas vuodeosastolla opas. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/24747/Romanit+terveyspalveluiden+kayttajina.pdf;jsessionid=D0C4C413E37A9D5FC42717E55F7CC689?sequence=1>.

LIITE 5

MUUTA AINEISTOA

Angersaari, Inga (2001). Romaniukin satureppu. Romano Missio.
Blomerus, Satu, Korpela, Helena, Roth, Seija & Matilainen, Irmeli (2018).
Kulje kanssamme. Suomen romanien historiaa lapsille. Opetushallitus.

Ihmisoikeudet.net – Oppia ihmisyydestä
www.ihmisoikeudet.net

Laulajainen Leena ja Pirttilahti Malla (2000). Drom – romanien tie. Opetushallitus.

Markkanen, Airi (2003). Luonnollisesti: etnografinen tutkimus romaninaisten elämäntilasta. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja no 33.

LÄHTEET

- Asukaslehti 5/2018. Vantaan kaupungin asukaslehti. 27.10.2018. https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/141926_asukaslehti-5-2018-web.pdf
- Kaikkialta kaikille. Kirkon missio nyt. Missiologian osaaminen ja tunteminen kirkon työssä. Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 67/2918. [http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/83C5D2A02E58259EC22582E500358296/\\$FILE/22211925.pdf](http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/83C5D2A02E58259EC22582E500358296/$FILE/22211925.pdf)
- Kirkko ja mustalaisväestö (1986). Kirkon diakoniatyön keskuksen johtokunnan asettaman työryhmän mietintö. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto, Sarja 1986: D 3.
- Kirkkohallituksen yleiskirje 42/2010. Kerjäävien EU-kansalaisten kohtaaminen seurakunnan työssä. <https://evl.fi/documents/1327140/43666201/Kerj%C3%A4vien+EU-kansalaisten+kohtaaminen+seurakunnan+ty%C3%B6ss%C3%A4.pdf/6f7cd53a-4a9a-f489-e3af-50087cd5f019>
- Kirkkojärjestys <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055#O2L2P22>
- Lindberg, Väinö & Putkonen, Tuovi (2012). Kärrypoluilta punaisille matoille. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Ollikainen, Marjatta (1995). Vankkurikansan perilliset. Romanit, Euroopan unohdettu vähemmistö.
- Ihmisoikeusliitto ry:n julkaisusarja 3. Helsinki: Yliopistopaino.
- Piispainkokouksen päätös muun kirkon jäsenen osallistumisesta ehtoolliseen 1.11.2017. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/F359F1ED9F897DD0C225770E0034026E/\\$FILE/Piispainkokouksen%20p%E4%E4t%F6s%20muun%20kirkon%20j%E4senen%20osallistumisesta%20ehtoolliseen%2020171011.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/F359F1ED9F897DD0C225770E0034026E/$FILE/Piispainkokouksen%20p%E4%E4t%F6s%20muun%20kirkon%20j%E4senen%20osallistumisesta%20ehtoolliseen%2020171011.pdf)
- Pulma, Panu (2012): Suomen romanien historia. Hämeenlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rajala, Susanna & Blomerus, Satu (2015). Katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2015:8.
- Rajala, Susanna, Salonen, Minna, Blomerus, Satu & Nissilä, Leena (2011). Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010-2011 ja toimenpide-ehdotukset. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2011:26
- Rissanen, Seppo (2019). Tehtävä suoritettu. Matkani arvojen viidakossa. Helsinki: Suomen Lähetysseura.

- Romanit ja kirkko. Opas seurakuntien työntekijöille ja luottamushenkilöille (1999 ja 2005). Helsinki: Kirkkohallitus/KDYK
- Suomen Ekumeeninen Neuvosto: Hautaan siunaamisen hyvä ekumeeninen käytäntö. 8.2.2014. http://www.ekumenia.fi/etusivu/ajankohtaista_-_aktuellt/hautaan_siunaamisen_hyva_ekumeeninen_kaytanto_/
- Suomen romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2018-2022. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 3/2018.
- Yhteistyötä ja yhteistä matkantekoa. Evankelis-luterilaisen kirkon ja vapaakirkkojen ekumeeninen vuorovaikutus Suomessa. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 36/2016. Helsinki: Kirkkohallitus, Kirkon Ulkoasianosasto. <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia/oppikeskustelut/protestanttiset-vahemmistokirkot-suomessa>
- Vertaisina ja osallisina. Vapaaehtoistyön kehittäminen -työryhmän loppuraportti. 2018. Kirkkohallituksen asettaman työryhmän loppuraportti.
- Weiste-Pakkanen, Anneli, Lämsä, Riikka ja Kuusio, Hannamaria (toim.) (2018). Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi. Romanien hyvinvointitutkimus Roosin perustulokset 2017-2018. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 15/2018.

KIRKKOHALLITUS⁺

ISBN 978-951-789-639-9 (nid.)

ISBN 978-951-789-640-5 (saavutettava PDF)

**SUOMEN⁺
EV. LUT.
KIRKKO**

evl.fi